

**ULUSLARARASI
BÜTÜN YÖNLERİYLE ÇORUM SEMPOZYUMU
28 - 30 NİSAN 2016**

BİLDİRİLER KİTABI

Editör

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK

Editör Yardımcıları

Öğr. Gör. Ömer Faruk KARAKAŞ
Öğr. Gör. Eyyüp Ensari ŞAHİN
Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN

Düzenleyenler

Hitit Üniversitesi
Çorum İnsani Değerler Platformu

1. Cilt

Çorum, 2016

Bu bildiri kitabının her hakkı saklıdır. Bu yayının tümü veya hiçbir bölümü önceden izin alınmaksızın çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Bu yayında yer alan yazılarda öne sürülen görüşler yazarların kişisel görüşleridir; yazılar ile ilgili her türlü sorumluluk yazarlara aittir.

ISBN

978-605-5244-05-7

İsteme Adresi

Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler MYO
Gazi Caddesi No : 99, P. K.:19169 Çorum
Telefon: 0364 2221555-56
sbmyo@hitit.edu.tr

İletişim

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK
zekeriyaisik@hitit.edu.tr

Grafik & Tasarım

Bir Medya
Yeniyol Mh. Gazi Sk. No: 9/13 Çorum
Tel: (+90-364) 225 66 64
www.birmedya.net

Baskı & Cilt

Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 26062
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1, İskitler-Altındağ/Ankara
Telefon: (+90-312) 341 10 20
www.salmat.com.tr

Ekim, 2016

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Reha Metin ALKAN
Hitit Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Muzaffer KÜLCÜ
Çorum Belediyesi Başkanı

Prof. Dr. Reha Metin ALKAN
Hitit Üniversitesi Rektörü

Seyfettin ZENGİN
Çorum İnsani Değerler Platformu Sözcüsü

Doç. Dr. Muammer CENGİL
Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK
Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürü

YÜRÜTME KURULU

Yrd. Doç. Dr. Atiye NAZLI
Yrd. Doç. Dr. Faruk MARAŞLIĞOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Menekşe ŞAHİN
Öğr. Gör. Abdulkadir ÖZDEMİR
Öğr. Gör. Alper Bora DEMİREL
Öğr. Gör. Cemal ÇEVİKLİ
Öğr. Gör. Eyyüp Ensari ŞAHİN
Öğr. Gör. Fatih ÖZÇALIK
Öğr. Gör. Halil İbrahim AŞGIN
Öğr. Gör. Harun KISACIK
Öğr. Gör. Kevser BURAN
Öğr. Gör. Mehmet Erol ÇALMAZ
Öğr. Gör. Murat KARTAL
Öğr. Gör. Ömer Faruk KARAKAŞ
Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN
Öğr. Gör. Zeki AKIN

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet Lütfi KAZANCI
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Arif ERSOY, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Bagdat BEYSENOV, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Dintanu ve Medeniyettanu Bölümü
Prof. Dr. Emre GÜLER, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN
Prof. Dr. İrfan ÇAĞLAR, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Kayrat ZATOV, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Dintanu ve Medeniyettanu Bölümü
Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Menderes SUIÇMEZ, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mete DOLAPÇI Hitit Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa BIYIK, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nurcan BAYKAM Hitit Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Prof. Dr. Serdar GÜLER, Hitit Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Şaban HAKLI, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Yaşar Erkan ERSOY, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Yaşar KURT, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Adem KORUKCU, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ahmet ÖZALP, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Doç. Dr. Bekzhan MEYRBAYEV, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Dintanu ve Medeniyettanu Bölümü
Doç. Dr. Cavid QASIMOV, Azerbaycan Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA, Azerbaycan Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü
Doç. Dr. Edina SOLAK, Zenica Üniversitesi
Doç. Dr. Cemil HAKYEMEZ, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Faruk YAMANER, Hitit Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
Doç. Dr. Fatih DUMAN, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Fatma Muazzez ŞİMŞİR, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Habib AKDOĞAN, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Hakan REYHAN, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. İlknur TAŞ, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Kadir GÜRLER, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Meral DEMİRYÜREK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Muammer CENGİL, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Naki ÇOLAK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Pelin AVŞAR KARABAŞ, Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç. Dr. Sabiha KILIÇ, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Selim TÜRCHAN, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Sultanmurat ABZHALOV, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Dintanu ve Medeniyettanu Bölümü

Doç. Dr. Süleyman GEZER, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Tudora ARNAUT, Ukrayna Taras Şevçenko Milli Üniversitesi

Doç. Dr. Uğur ÖZSARAÇ, Sakarya Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Abdulkерim EL-UBEYDİ, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Ali SALUR, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Atiye NAZLI, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Cihat SAVSAR, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Elif AYAN NİZAM, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Esra KESKİN, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Eşref Savaş BAŞÇI, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan KAYA, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. H. Ahmet SEZİKLİ, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Hicral DEMİR, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Hümeysra KARABIYIK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. İclal ARSLAN, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. İsmail YILDIRIM, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Yrd. Doç. Dr. İsmet ALTIKARDEŞ

Yrd. Doç. Dr. Metin UÇAR, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mohamed Rızık Elshahhat Abdelhamit SHOEIR, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BAKAN, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Sıdika Öznur SAKINÇ, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Yrd. Doç. Dr. Özden KANTER, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Qays ABDULLAH MOHAMMED, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Şule YUSUFOVA, Araştırmacı/Kazakistan

SEKRETERYA

Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Tel:0364 222 15 55-56 Dâhili: 3685 - tugbagulen@hitit.edu.tr

Öğr. Gör. Harun KISACIK, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Tel:0364 222 15 55-56 Dâhili: 3643 - harunkisacik@hitit.edu.tr

Arş. Gör. Fatma AKIN, Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Tel: 0364 227 7000 Dâhili: 1689 - fatmaakin@hitit.edu.tr

Arş. Gör. Mehmet Ali BOZKUŞ, Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Tel: 0364 227 7000 Dâhili: 1712 - malibozkus@hitit.edu.tr

SPONSORLAR

Kurum ve Kuruluşlarına Uluslararası Bütün Yınnleriyle Çorum Sempozyumuna vermiş oldukları desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK
Düzenleme Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Değerli Okurlar,

Elinizdeki kitap, Üniversitemiz ev sahipliğinde Çorum Belediyesi, MÜSİAD Çorum Şubesi ve Çorum İnsani Değerler Platformu işbirliğinde 28-30 Nisan 2016 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu isimli etkinlikte sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinden bilim insanları, araştırmacılar ve ilgililerin katılımıyla gerçekleştirilen kapsamlı etkinliğimiz ile ilimiz hakkında birçok bilgi ve belgenin toplanmasına vesile olmaktan büyük bir gurur ve heyecan duyduğumu belirtmek istiyorum.

Bilindiği üzere Çorum sadece Anadolu’da değil, dünya Medeniyet Tarihi’nin oluşmasında da önemli bir yer tutmaktadır. Bugün de zengin kültürel mirası, tarihî önemi, coğrafî konumu, hinterlandının geniş olması, ticarî alt yapısı, ekonomik gelişimi ve geleceğe dönük vizyonu ile önemini korumaktadır.

“İnsanların en hayırlısı insanlığa faydalı olanıdır” düsturunu amaç edinen Üniversitemiz, Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu ile “Dün, Bugün, Yarın ve Değişim” temasıyla Antropoloji, Arkeoloji, Coğrafya, Dil, Edebiyat, Halk Bilimi, Dinî ve Tasavvufî Hayat, Eğitim, Ekoloji, Ekonomi, Sanayi, Ticaret, Etnografya, Jeoloji, Kentleşme, Mimarlık, Kütüphanecilik, Medya, Müzecilik, Önemli Şahsiyetler ve Eserleri, Psiko-Sosyal Yaşam ve İnsan, Sosyoloji, Etnoloji, Spor, Tarım, Hayvancılık, Tarih, Sanat Tarihi ve Turizm alanları başta olmak üzere Çorum ile ilgili her konuda bilimsel çalışmalarla ilimizin geçmişine, bugününe ve geleceğine yönelik daha geniş bir perspektiften bakmayı hedeflemiştir.

Bu çerçevede etkinliğimizde 5 ayrı salonda eş zamanlı olarak gerçekleştirilen 8 oturumda sunulan 158 sözlü, 3 poster olmak üzere toplam 161 bildirideki bu değerlerin bilgilerin bir araya getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Eserde yer alan bildirilerin; Çorum’un tanıtılmasına, problemlerin ortaya konarak çözüm üretilmesine, ilimizde yeni açılımlar ve ufuklar katacak çalışmaların ortaya çıkmasına, ilimizin geçmişten günümüze geldiği noktaya dair önemli referanslar sağlayacağına inanıyorum.

Geniş açıdan bakıldığında, aslında düzenlenen etkinliğin sadece mikro anlamda değil; makro anlamda da insanlığa hizmet etmekte olduğunu görmemek mümkün değil. Üniversitelerin sadece eğitim veren kurumlar olmadığına aynı zamanda bulunduğu şehrin hatta bölgenin sosyo-kültürel kalkınmasına da katkı sağlaması gerektiği inancıyla hareket eden Üniversitemiz, ilk yerleşim yeri ve uygarlığa açılan ilk kapı olan Çorum ilimizin tanıtımına büyük katkı sağlarken araştırmacılara da değerli ve anlamlı bir hediye sunmaktadır.

İçerisindeki bilgilerin gelecek nesillere aktarılması adına kalıcı ve belge niteliği taşıdığına da inandığım bu kaynak eserin sizlere ulaşmasında bilgi, belge ve emekleriyle katkıda bulunan herkese en kalbi duygularla şükranlarımı sunarken binlerce yıllık geçmişe sahip bir kültür mozaiki olan ilimize kazandırılan bu eserin; daima daha iyiyi arayan ve gönüllü olarak emeklerini bir araya getirenlerin eseri olduğunu da vurgulamak istiyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle, bu etkinliğin düzenlenmesindeki değerli katkılardan dolayı başta Çorum Belediyesi, MÜSİAD Çorum Şubesi ve Çorum İnsani Değerler Platformu olmak üzere sempozyum düzenleme kuruluna, çalışma arkadaşlarıma, sponsorlarımıza, değerli hemşehrilerime ve bizlere maddi/manevi destek veren tüm gönüldeşlerimize teşekkür eder, kitabın bilim dünyasına katkıda bulunması temennisiyle en içten selam ve saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Reha Metin ALKAN

Hitit Üniversitesi Rektörü

OSMANLILAR ZAMANINDA ALACA (XV VE XVI. YÜZYIL)

Murat Hanilçe¹

¹Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, murat.hanilce@gop.edu.tr

ÖZET

Osmanlılar, daha sonra Rum eyaleti adını verecekleri yöreyi ilk ele geçirdiklerinde büyük ölçüde Selçuklu dönemine dayanan bir idari yapılanmaya başvurarak kaza teşkilatlarını oluşturdular. Bu teşkilatlanma içerisinde günümüz Çorum ili Alaca ilçesi Hüseyinabad nahiyesi adı altında Zile kazasına bağlı bir nahiye görünümündeydi. Nahiye bugünkü Yozgat ili merkez ilçesi Osmanpaşa beldesini de içine alacak şekilde güneye doğru geniş bir alana yayılmıştı. Nahiye henüz bir şehir teşkilatı kurulu değildi. Nahiye'nin merkezi Yenişehir adında bir köyü ve köyü canlı kılan başlıca faktör nahiye'ye de adını veren Bayduk oğlu Hüseyin Bey'in kurduğu zaviyeydi.

Bu bildiride Alaca ilçesinin Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerine ait az bilinen tarihi sosyo-ekonomik açıdan ele alınacaktır. Böylece Çorum ili tarihinin eksik bir parçası tamamlanmak istenmektedir. Çalışmanın başlıca kaynakları Osmanlı döneminden kalan tahrir defterleri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alaca, Çorum, Hüseyinabad, Osmanlı, Zile.

ALACA IN THE ERA OF OTTOMANS (XV AND XVI CENTURIES)

ABSTRACT

Ottomans, at the first time they got the region that later called "Rum Eyalet", they had set up a "Kaza" organisation which mostly based on Seljukids era administration. Under that form of administration organization, Çorum-Alaca Province was a township (nahiye) form which connected to Zile Jurisdiction which named Hüseyinabad. The township was spreaded to the south region that includes the Osmanpaşa, currently connected central district of the Yozgat Province. There was no city organisation at the township. The township center was the village called Yenişehir, and the main factor which made the township lively was the zawiya that founded by Hüseyin Bey, the son of Bayduk.

In this paper, history of the less known period of the Ottoman Alaca township, trying to be examined with its social and economic aspects. Thus, it is aimed to be completed a missing part of the Çorum Province's history. Main sources of the paper are Tahrir Registers of the Ottomans.

Keywords: Alaca, Çorum, Hüseyinabad, Osmanlı Zela.

GİRİŞ

Osmanlılar idaresinde Hüseyinabad, 1455'te vilayet, 1485'te müstakil bir nahiye ve 1519'da Zile kazasına bağlı nahiye ve 1574'te müstakil kaza olarak adlandırılmıştır. Bugün Çorum'un Alaca ilçesinin üç kilometre güneyinde Hüseyin Gazi Medresesi olarak bilinen yer 1455'te Bayduk oğlu Hüseyin Bey Zaviyesi olarak anılmaktaydı. 1455'te zaviyenin de içinde bulunduğu bu ören yerinde Hüseyinabad nahiyesinin nefsi olarak anılan Yenişehir köyü vardı. Yenişehir köyünün malikâne gelirinin sahibi bu zaviyenin vakfıydı. Bugün Hüseyin Gazi'nin Battal Gazi'nin babası olduğunu öne süren tezler ve çalışmalar bulunmaktadır (Solmaz 2013: 2 vd.). Ne var ki yaptığımız tetkiklerde Battal Gazi'nin baba

soyunu aydınlatacak somut verilere ulaşamadık. Bununla birlikte, şunu açıklamakla yetineceğiz: 1574'e kadar bu zaviyenin geliri içinde bulunduğu Yenişehir köyünden karşılanıyordu. Öte yandan tahrir defterlerinden anlaşıldığı kadar zaviye 1574'e yakın bir tarihte medreseye dönüştürülmüştür. Yani bugün külliye denen Alaca'daki Hüseyin Gazi ilk dönemlerde zaviye iken daha sonra medrese görevini de üstlenmiştir. Hüseyinabad sınırları içerisinde *Alacalar* adıyla bir köy bulunması günümüz Çorum ili Alaca ilçesinin adının aynı zamanda bir cemaat adı olan ve günümüzde ortada olmayan bu köyle ilgisini ortaya koymaktadır. Yine, 1455 tarihli defterde Hüseyinabad adı yerine Hüseyinova adı tercih edilmiştir. Alaca, 1846'da Bozok'a bağlı bir kaza, 1867'de Çorum merkeze bağlı nahiye haline gelmiştir. Bu tarihten sonra da Çorum sınırları içerisinde kalmıştır (Sezen 2006: 20). Hüseyinabad'ın 1919 yılında ise Çorum'a bağlı ilçe olduğu anlaşılmaktadır (*Yurt Ansiklopedisi*, Cilt: 3 1982: 2042).

Osmanlı Devleti'nin İlk Kayıtlarında Hüseyinabad Neden Bir Vilayet Olarak Anıldı?

1455 tarihli 2 numaralı tahrir defterinde Tokat, Komanat, Yıldız, Sivas ve Kafirni ile birlikte ileride Zile kazasına bağlı bir nahiye olarak gösterilen Hüseyinova (daha sonraki defterlerde Hüseyinabad) vilayet başlığı altında ele alınmıştır. Pratikte Osmanlı idari yapısı içerisinde 1455 tarihinde Tokat'ın "vilayet" sayılması oldukça normal ve anlaşılır bir durumdur. Şöyle ki, atanan idarecilerin oturduğu yere göre Vilayet-i Rum'un merkez sancağı zaman zaman Amasya, zaman zaman Tokat ve zaman zaman da Sivas olabilmekteydi. 1455 tarihine gelindiğinde "Vilayet-i Rum" beylerbeyi Bıçaroğlu Hamza Bey'dir. Hamza Bey'in görevini Tokat'ta yürüttüğü, defterde yer alan kendisi ile ilgili vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır. Burada asıl sorun, Tokat ve kısmen Sivas dışında görece daha küçük ve daha sonra nahiye yapısında anılacak olan yerlerin neden vilayet olarak telakki edildiği meselesidir. Bu durum, akla ilk olarak bölgede Osmanlı teşkilat yapısının henüz oturmadığı fikrini getirmektedir. Bununla birlikte, defterde vilayet olarak anılan yerlerin genel özelliklerini tespit etmeye kalktığımızda buralarla ilgili bazı özellikler dikkat çekmektedir. Tozanlı ve Yıldız'da buraların kurucusu diyebileceğimiz, daha açık bir ifadeyle buraya adını veren Tozanlı Bey ve Yalduzi Beylerin oğullarının, Kafirni'de Tokat'ta Horusoğlu Hanı'nın da kurucusu olan Pir Ahmed Bey'in, Komanat'ta da Horus Mehmed Bey oğlu Ahmed Çelebi'nin divani gelirlerin büyük bir kısmını toplayan nüfuzlu kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyinabad için de benzeri bir durum söz konusudur. Hüseyinabad'daki divani gelirlerin tamamına yakını İnal oğlu Ferhad Bey'e aittir. Bu durum göstermektedir ki vilayet olarak anılan nahiye görünümü yerler ya yeni yerleşim alanları olup, daha yeni yazılan ve yeni deftere geçirilen idari ünitelerdir ya da divani gelirleri elinde tutan güçlü kişilere, daha doğrusu güçlü beylere göre bir isimlendirmeye gidilmiştir. Hüseyinabad ölçeğinde bu durumu detaylandırdığımızda İnal oğlu Ferhad Bey'in kendisine ait bir ordusundan söz edilmesi bu ünitelerin isimlendirilmesinde askeri gücün de belirleyici olduğunu doğrulamaktadır. Bu duruma yol açan bir başka etkenin de bölgede Osmanlı öncesi Türk yapılanmasının birden değiştirilmemesi ya da değiştirilememesi olgusudur. Bu açıdan Hüseyinabad'ın idari yapılanma dışında ayrıca askeri bir zihniyetin ürünü olarak zeamet bölgesi sayıldığı ve bu durumun Selçuklulara dayanan ser-leşkerlik yapılanmasının bir devamı olduğu öne sürülebilir. II. Mehmed döneminde Hüseyinabad'a bağlı bazı yerlerin Dulkadiroğlu Alaüddeve Bey'in timarları içerisinde zikredildiğini belirtmek yerinde olacaktır.

1485'te Tokat ve Sivas'ın vilayet olarak kaydedildiği 19 numaralı mufassal tahrir defterinde Hüseyinabad Turhal'dan sonra yazılmıştır. Hüseyinabad'ın bir zeamet bölgesi olma özelliğini koruduğu ve Zile timarları başlığında ele alındığı dikkat çekmektedir. Hüseyinabad, bu tarihte de İnal'ın zeamet bölgesini teşkil etmektedir.

1519 senesine gelindiğinde tamamlanan Birinci Selim dönemine ait 79 numaralı mufassal tahrir defteri, Osmanlı idaresinin Rum Eyaleti'nde tam anlamıyla şekillendiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu defterde Vilayet-i Rum'a bağlı olarak Tokat "vilayet" olarak kaydedilmiştir. Tokat'ın hemen ardından "Kaza-i Zile" başlığına geçilmiştir. Kazaya bağlı nahiyeler ise şu şekilde sıralanmıştır: Halka-i Hass, Yenimüslüman, Meşhedabad, Acacı ve Özikavağı, Kuştaş, Karahisar-ı Behramşah ve Kızılkünbed ile Hüseyinabad'dı. Bu tarihte Yortan/Köhne Baba köyü ve buna bağlı birçok mezra ve Sultaneymirci köyü ile Dulkadirli Şehsuvar oğlu Ali Bey'e bağlı pek çok mezranın eklenmesiyle Hüseyinabad nahiyesi Sorgun ve Yozgat'a doğru topraklarını genişlemiştir.

1574 tarihinde hazırlanan 12 numaralı mufassal tahrir defterinde Hüseyinabad ayrı bir kaza şeklinde deftere geçirilmiştir.

1.OSMANLI İDARESİNDE HÜSEYİNABAD YERLEŞİMLERİ ve NÜFUSU

1.1. Yerleşme

Osmanlı idaresi altında, XV ve XVI. yüzyıllar boyunca Hüseyinabad'da yerleşmenin tamamı kırsal kesimde olup köyler, çoğu kez onları bütünleyen mezralar, kışlaklar ve yaylaklardan meydana gelmekteydi. 1455'te 39 yerleşim birimine sahip olan Hüseyinabad, en fazla yerleşmeye Osmanlı idari sisteminin bölgede büyük ölçüde oturduğu 1519 senesinde ulaşmıştır. Bu tarihte nahiyeye bağlı toplam 173 yerleşim ünitesi bulunmaktaydı (Bk. Tablo1.).

Osmanlı kır yerleşmelerini sırasıyla daha çok yerleşiklerin içinde bulunduğu köyler ve mezralar ile göçebelere uğrak yerleri olan yaylak ve kışlaklar oluşturmaktaydı. Bu yerleşim birimleri birer vergi ünitesi sayılabileceğimiz nahiyeler altında birleşiyordu. Nahiyelerin zaman zaman merkezleri de olabiliyordu. Nefs-i nahiyeye verilen bu merkezler de defterlere çoğunlukla köy şeklinde kaydedilmisti. 1455'te Hüseyinabad nahiyesinin nefis/merkez köyü Yeniyapar'dı. Ne var ki Yeniyapar köyü varlığını korumakla birlikte, 1485, 1519 ve 1574 senelerinde Hüseyinabad nahiyesi ya da kazası için merkez köy belirtilmemiştir.

Tahrir defterlerinde köy yerine "insanların toplandığı yer" (Aydemir 1991: 468) manasına gelen Arapça *karye* tabiri tercih edilmiştir. Hüseyinabad'da 1455'te merkez köy dışında yalnız 15 köy kayıtlıdır. Bu durum bazı köylerin isimleriyle değil üzerinde yaşayan cemaatlerle yazılmasından ileri gelmektedir. Şöyle ki 1455 senesinde Hüseyinabad'da 15 köy dışında 11 cemaat yerleşim yerleri belirtilmeksizin kayıt altına alınmıştır. Bu cemaatlerden biri olan Kulağuzlu'nun adını taşıyan bir köyün de bulunması cemaatlerin yerleşik yaşama geçiş sürecine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Hüseyinabad'daki yerleşmelerin cemaatlerin yerleşik yaşama geçişiyle doğrudan alakalı olduğu yöredeki diğer bazı köy adlarından anlaşılmaktadır. Köy adları içerisinde Etrakiye-i Murad Sufi, Ali Fakih-i Etrakiye gibi isimlerin varlığı bu durumu doğrulamaktadır. Yine, Serkis/Killik köyünden sonra Etrakiye-i Tutaş'ın yazılması ve günümüzde Hüseyinabad'da Tutaş adında bir köyün bulunması bunun açık göstergelerinden biridir.

Arapçada zer' (zirâ'at) kökünden türeyen ve "ekilen yer, tarla" anlamına gelen *mezra* kelimesi Osmanlılarda sürekli bir yerleşim yeri olmayan, ekinlik olarak kullanılan küçük toprak parçalarını niteleyen malî bir terim özelliği kazanmıştır (Şahin 2004: 546; Atalay, 1989: 95). Mezralar, bu yönleriyle daha ziyade köy ekonomisini destekleyen geçici yerleşmeler olarak düşünülmelidir. Mezraların bir kısmı nüfus barındırırken, bir kısmı bağlı bulunduğu köyün ahalisi tarafından yalnız ziraat amacıyla kullanılabilmekteydi. Hüseyinabad nahiyesinde sıklıkla karşılaştığımız üzere mezralar köylere geçişte ilk aşamayı teşkil etmekte, süreç içerisinde şenlenen bazı mezralar köy hüviyeti kazanmaktaydı. Yaylaklar ve kışlaklar ise kırsal alanda geçimlerini hayvancılıkla sağlayanların mevsimsel ve yarı göçebe hareketlerine bağlı oluşan geçici yerleşmelerdi. Yörede yaylak ve kışlak adedi oldukça sınırlı olmasına rağmen çoğu mezranın kışlak şeklinde kullanıldığı da isimlerinde geçen kışlak tabirinden ve içlerinde yaşayan konargöçer unsurlardan kolaylıkla anlaşılmaktadır. 1455'te Hüseyinabad'a bağlı Yellüdere ile Battal mezraları harabe olarak deftere yansımıştı. Söz konusu tarihte bu mezraların harabe görünümde olması, başka bir deyişle ekilip biçiliyor olmaması bu mezralardan yararlanan nüfusun daha erken bir tarihte bölgeyi terk etmesiyle ilgili olmalıdır. Zira, yörede doğal bir felaket olsaydı bunun köylerde de kendisini

hissettirmesi gerekirdi. Bölgede yaşayan ve kalıntıları Uluyörük taifeleri içerisinde Çonkar cemaati olarak bilinen Tatar taifeleri buralardan yararlanıyor olmalıydılar. Bu taifeler, büyük olasılıkla 1402'den sonra Timur'un Anadolu'yu terk ederken beraberinde götürdüğü Kara Tatarlar arasındaydılar.(Sümer 1970: 131). Hüseyinabad'a bağlı Gökviran, Sapmaz, Gerdekkaya, Muradsufi mezralarında 1455'te Uluyörüklerin adı geçmektedir. Bu mezralardan Gökviran, Gerdekkaya ve Muradsufi'nin 1485'te köy olarak tahrir edilmesi konargöçerlerin yerleşik yaşama geçmesinde mezradan köye geçiş sürecinin etkisine ciddi birer örnektir. Sapmaz mezrası ise 1574'ten önce köye dönüşmüştür. 1455'teki tahrirde Hüseyinabad'daki 11 cemaatten ilkinin hemen başlığında Etrakân-ı İnallu yazmaktaydı. İnallu Türkleri İnallı oğlu Ferhad Bey'in ordusu olarak gösterilmişti. Cemaatler başlığında yazılan Karacalu, Uluhan, Azak, Kurd, Ayağıbüyük, Karamusa, Hacıkaralu, Helallü, Dumanlu ve Kula cemaatleri ile İnallu Türklerinin toplam nüfusunun birlikte verilmesi, vergi gelirlerinin topluca değerlendirilmesi Hüseyinabad'da Ferhad Bey'e bağlı bir Uluyörük topluluğunun ve askeri gücün işareti olsa gerektir.

1485'te Hüseyinabad'ın köy sayısı 15'ten 37'ye çıkmıştır. Köy sayısındaki bu artış yaklaşık olarak % 150'lik bir orana tekabül etmektedir. Bu durum nahiyede, yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkmen unsurların -özellikle de Uluyörüklerin- yerleşik yaşama geçirilmelerinin, bazı mezraların köye dönüşmesinin bir sonucudur. 30 senelik devre içerisinde sekiz mezra köye dönüşmüştür: Gerdekkaya, Gökviran, Gulamlar, Karapınar, Kervansaray, Koçhisar, Muradsufi ve Taşbüğet. Bunların dışında Ağcaviran, Alakilise, Alifakih, Baydacık, Domalan, Hacıhasankavağı, Büyük ve Küçükhirka, Kızkaracalu, Perçem, Yatan, Yatankavağı ve Yenice gibi 12 başka köy Hüseyinabad nahiyesi sınırları içerisine dâhil olmuştur. Aynı tarihte, Yozgat'ın güneyinde konumlanan günümüzde Osmanpaşa beldesi olarak bilinen yer Sultaneymirci (Osmanpaşa) köyü adıyla Hüseyinabad sınırlarına katılmıştır. Osmanlı idaresi zamanında Hüseyinabad yöresinde harabe durumda olan bir mezrayı şenlendirmek amacıyla bir sipahinin görevlendirildiğine de tanık olunmaktadır. 1485 senesinde Hüseyinabad nahiyesinde bulunan Kurukışlak (n.d. Ediköyük) ile Karıbasan mezraları harap oldukları sebebiyle Ali oğlu Veli'ye eşküncü timarı olarak verilirken kendisi bu iki mezrayı şenletme ve ekip biçmekle de yükümlü kılınmıştı. Hüseyinabad'da mezarlar bazen bir köyle bütün halinde ele alınabilmekteydi. 1485'ten itibaren izlerini sürebildiğimiz Hüseyinabad nahiyesine bağlı Büyükhırka ve Küçükhirka köylerinin her ikisi Söğüdü mezraları ile birlikte değerlendirilmişti.

1519 senesinde Hüseyinabad'da köylerin sayısı 39'a yükselmiştir. Bu tarihte Gulamlar köyü yeniden mezraya dönüştürülmüş ve köyler içerisinde anılmamıştır. 1455'te nüfussuz ve Hüseyinabad'a bağlı bir mezra görünümünde olan Balçıkhisar mezrası köy vasfı kazanmıştır. Sorgun'a bağlı Yortan (Köhne Baba) köyü yalnız bu yıl yapılan tahrirde Hüseyinabad sınırları içerisinde anılmıştır. Son olarak konumunu tam olarak belirleyemediğimiz İshacılu köyü de Hüseyinabad'a bağlı köyler içerisinde kendine yer bulmuştur. Nahiyedeki mezra sayısının 1519 senesindeki anormal artışı artışı hiç şüphesiz Hüseyinabad topraklarında kurulan yeni mezarlarla açıklanamaz. Bu artışın başlıca nedeni Dulkadiroğullarından Şehsuvar oğlu Ali Bey'in timarı olan ve çoğu Zile yöresinin güneyinde günümüz Yozgat ili toprakları içerisinde kalan mezarların idari ya da mali açıdan Hüseyinabad ve Karahisar-ı Behramşah'la birlikte yazılmasındandır. 1574'e gelindiğinde 1519'da 134 olan mezra sayısının 78'e gerilemesi bu geçici idari düzenlemeye açıklık kazandırmaktadır. Bununla beraber, 1519'dan sonra mezra oranının köy oranından yüksek olacağı muhakkaktır. Bu durum büyük ölçüde artan nüfusa mevcut köy arazilerinin yetersiz gelmesinden dolayı yeni ziraat alanlarının açılmasının zaruri hale gelmesiyle ilintilidir. Başka bir deyişle ova tabir edebileceğimiz birçok yerleşmenin yanında plato diyebileceğimiz daha yüksek kesimlerde de tarım arazilerinin açıldığı anlaşılmaktadır.

1574'te artık bir kaza sayılan Hüseyinabad'ın köy sayısında 1519'dan bu yana bir değişme olmamıştır. Köy sayısında bir değişme olmamasına rağmen 1519'da kendisine bağlı Yortan, İshacılu, Alakilise ve Kapaklı köylerinin 1574'te Hüseyinabad sınırları içerisinde yer almadığı tespit edilmiştir. Büyük olasılıkla Yortan köyü Bozok sancağına bağlanmış olmalıdır. Bu tarihte, Sapmaz mezarası köye dönüşmüştür. Ayrıca, Sapmaz'dan başka Köşker-i Cemaat-i Karaköselü, Kayagolu ve Halilecelik köyleri de kurulmuştur.

1574 Hüseyinabad kazası sınırları dâhilinde yedi kışlak bulunmaktaydı. Bunlar: Ağcasoku, Gök, Çelebiler, Yancılar, Çelebibey, Beyobası ve Kozluca kışlaklarıydı. Bu kışlakların tamamı İnallu cemaatine aitti. Yalnız, Kozluca kışlağında İnallu cemaatinden Boladhacı'nun toprağı tasarruf ettiği yazılıydı. Kışlak tabir edilen yerlerde ikamet eden cemaat mensupları tarımsal faaliyetlerle de uğraşmaktaydı ve vergilerini sipahilerine ödemekle mükellefi¹. Hüseyinabad nahiyesinin en geniş idari sınırlarına sahip olduğu 1519'da bazı mezarların isminde kışlak ibaresinin geçmesi, yöredeki kışlakların zamanla mezraya dönüştüğüne bir delil oluşturmaktadır. Bunlar: Ağcakışlak (n.d. Yellüdere mz.)², Hacılıkışlağı³, Ümmetkethüdağı⁴, Kurucakışlak (n.d. Ediköyük)⁵ mezarlarıdır. Delübaş mezarının diğer adı Alibeycemaatikışlağı'dır⁶. Yine 1519'da Sultaneymirci köyüne bağlı Yazıkışla (n.d. Yazılutaş mz.)⁷ ve Eskikışla⁸ mezarları da kışladan mezraya dönüşümün farklı örnekleri içerisinde yer almaktadır. Kavurgalı mezarları topluluğu içerisinde Kuşkayası mezarının bir diğer adı Kışlacıkaya⁹ olarak geçmektedir. Bu mezarların ortak özelliği daha ziyade Dulkadiroğlu Şehsuvar oğlu Ali Bey'in tasarrufunda olması ve Türkmenler tarafından ziraat edilmesidir. Söz konusu mezarların Türkmenler tarafından ekilip biçilmesi buraların geçmişte kışlak olarak kullanıldığının önemli bir göstergesidir. Kışlak isimleri bir şekilde coğrafya ya da cemaate dayalı verilebilirken bazılarında cemaat liderlerinin adının geçerli olduğu gözden kaçmamaktadır: Hacılıkışlağı, Ümmetkethüda kışlaklarında olduğu gibi. Ali Bey'in tasarruf ettiği mezarlar içerisinde Eğrisu'ya bağlı Domalankışla, Eymürözü'ne bağlı Kızılcağışla, Daruboğazi'ne bağlı Gökçekışla mezarları ile yine Sorkun dolaylarında bulunan Cemaat-i Erkekoğlu kışlası (n.d. Kayıhacı mz.) ve Yozgat dolaylarındaki Mustafa kışlası (n.d. Toramanlucemaati mz.) da Yozgat ile Hüseyinabad arasında bir dönem kışlak fonksiyonunu yerine getirmiş mezarlardır. Bütün bu mezarlar toplamda 13 olup Hüseyinabad'daki yedi kışlakla birlikte Hüseyinabad'da en az 20 kışlakin varlığına işaret etmektedir.

Tablo 1. Hüseyinabad'da Kırsal Yerleşim Tipleri ve Adetleri

Yerleşim Birimleri	1455	1485	1519	1574
Nefs köy	1	0	0	0
Köy	15	37	39	39
Kışlak	0	0	0	7
Mezra	12	30	134	78
Cemaat	11	0	0	0
Toplam	39	67	173	124

2.2.Nüfus

¹ TKA Td 12: 210a.

² BOA Td 79: 296-297.

³ BOA Td 79: 297.

⁴ BOA Td 79: 302.

⁵ BOA Td 79: 299.

⁶ BOA Td 79: 299.

⁷ BOA Td 79: 300.

⁸ BOA Td 79: 301.

⁹ BOA Td 79: 302.

1455'te Hüseyinabad'ın nefs/merkez köyü Yeniyapar'da 53 hane yaşamaktaydı. Bu da Hüseyinabad kırsalında yaşayan toplam 604 hanenin % 8,77'sini oluşturmaktaydı. Hüseyinabad nahiyesinde nüfusun 1485'ten 1574'e sürekli artış eğilimi içerisinde olduğu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. 1455'te köylerindeki hane sayısı 224 olan Hüseyinabad'ın 1485'te hane sayısının 672'ye ulaşması çok mühim bir nüfus artışının kanıtıdır. Söz konusu dönemde hane sayısındaki artış oranı tam olarak % 200 oranında bir artışı simgelemektedir. Çevresindeki nahiyelerde artışın daha sınırlı olması ve % 10'lar civarında seyretmesi ve burada tam tersi ve keskin bir artışla karşılaşmamız, akla çevre nahiyelerden buraya bir nüfus geçişi yaşanmış olabileceğini ya da yeni köylerin nahiye sınırlarına dâhil edilmesini akla getirmektedir. Bu artışın bir diğer nedeni Uluyörüklerle bağlı toplulukların önceki dönemlere oranla daha fazla yerleşik yaşama geçişi de olabilir. 1455'te Hüseyinabad'da nüfusu bulunan altı mezra vardı. Bunlar Gerdekkaya (7), Gökviran (2), Kervansaray (9), Koçhisar (1), Muradsufi (8) ve Sapmaz (5) mezralarıydı. Mezralarda mücerred nüfus kaydedilmemişti. Bu mezralardan Sapmaz dışındakiler 1485'te köye dönüşmüştür. Sapmaz ise 1574 senesinde Hüseyinabad'ın köyleri içerisine karşımıza çıkmaktadır 1455 senesi itibarıyla bu altı mezrada toplam 32 hane yaşamaktaydı (Bk. Tablo 2.).

Tablo 2. Hüseyinabad Hane ve Mücerred Nüfus Sayıları

Yerleşim tipi	Sene														
	1455			1485			1519			1541-42			1574		
	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.
Nefs	53	0	53	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Köy	224	0	224	672	159	831	871	280	1151	723	274	987	1769	1527	3275
Mezra	32	0	32	0	0	0	38	13	51	9	5	14	260	216	476
Cemaat	295	0	295	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kışlak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	604	0	604	672	159	831	909	293	1202	732	279	1001	2029	1743	3751

Kısaltmalar: H.: Hane, M.: Mücerred (Bekar), N.: Nefer (Toplam Nüfus)

1485'te nahiye nüfusuna 159 mücerred/bekar nüfusun eklenmesi nahyedeki nüfus artışının bir başka kaynağıdır. Söz konusu tarihte Hüseyinabad'ın köylerinden Büyükhırka 65, Sultaneymirci 63 ve Yeniyapar 51 hane barındırmaktaydı. Hüseyinabad sınırları içerisinde kalabalık köyler içerisinde bulunan Büyükhırka ile Sultaneymirce köyleri vakıf köyleriydi. Bir Etrak köyü olan Akpınar köyü 50 haneliydi.

Hüseyinabad'da çevresindeki nahiyelerden farklı bir durum da 1485'ten 1519'a yaşanan % 30 oranındaki hane artışıdır. 1519'da çevredeki birçok nahiye ya hane sayısını çok küçük bir artışla korurken ya da küçük hane kayıpları yaşarken Hüseyinabad'ın hane sayısının tam tersi artış göstermesi bu nahiyenin söz konusu tarihte yaşanan ve Hüseyinabad'a yakın yerlerde başgösteren Şah Veli isyanının yıkıcı etkilerine maruz kalmadığını ortaya koymaktadır. Bu dönemde de Uluyörük cemaatlerinin daha çok kayıt altına alınması akla gelmektedir. 1519'da Hüseyinabad'ın büyük köylerinden Yeniyapar 79, Büyükhırka 57, Akpınar 51, Ağcaviran 50 ve Sultaneymirci 41 haneyi içermekteydi. Hüseyinabad nahiyesinde yalnız 1519'da karşımıza çıkan İshacılu köyüne herhangi bir nüfus kaydedilmemişti. Nahiye 1519'da 38 hane ve 13 mücerred mezralarda yaşamaktaydı. Bu nüfus beş mezraya dağılmıştı: Ağcakışlak (n.d. Balludere), Karıbasan, Kavaközü, Hacılıkışlağı ve Söğüdüzü. Ağcakışlak'ta dokuz hane ve iki mücerred, Kavaközü'nde dört hane, Hacılıkışlağı'nda dört hane ve bir mücerred yaşamaktaydı. 1485'te harabe olarak

gözüken Karıbasan mezrasında 1519'da dokuz hane ve beş mücerred nüfus bulunurken; daha çok Büyük ve Küçükırka köyleri ile bir arada anılan Söğüdü mezrasında dokuz hane ve iki mücerred nüfus barınmaktaydı.

1574'te 1769 köy hanesi ve 1527 mücerred nüfusa ulaşan Hüseyinabad'da Büyükhırka köyünde 150 ve Yeniypar'da 104 ve Sultaneymirci'de 254 yaşamaktaydı. Sultaneymirci'deki çarpıcı büyüme Yozgat'ta şehirleşmenin olmadığı bir dönemde yerleşmenin alt ayağını oluşturması bakımından dikkat çekicidir. 1574'te Hüseyinabad'da nüfuslu mezra sayısı 13'e ulaşmıştı ve bu mezralarda 260 hane yaşamaktaydı. Bu mezralar: Ağcakışlak (n.d. Balludere), Çalman, Çelebibağı, İnkişla, Karadığın, Karıbasan, Kavaközü, Hacıalıkları, Küçükvıran, Sarualan, Sarufakiğoluğu, Söğüdü ve diğer Söğüdü mezralarıdır. Ağcakışlak n.d. Balludere'de 42 hane 57 mücerred; Türkmenlerin ektip biçtiği Daruboğazı'nda bağlı Çalman'da 16 hane 15 mücerred, Çelebibağı'nda 28 hane 25 mücerred; Buldaklı diye bir mezra ile birlikte Büyükhırka'ya bağlı gösterilen İnkişla'da üç hane yaşamaktaydı. Büyükhırka'ya bağlı nüfuslu üç mezra daha vardı. Bunlardan Sarualan'da dört hane ve üç mücerred yaşamaktaydı. Artukabad'daki Sarukamış çayırına bedel hass kaydedildiği anlaşılan Sarufakiholuğu'nda üç hane ve iki mücerred nüfus vardı. Büyükhırka'nın doğusunda yer aldığı not edilen Söğüdü mezrasında 37 hane ve 36 mücerred nüfus bulunmaktaydı. Bu Söğüdü, büyük olasılıkla daha sonra Büyüksöğütözü olarak adlandırılan köy olmalıdır. Diğer Söğüdü ise Hüseyinabad'a bağlı gösterilen ve aslında daha önceki defterlerde Küçükırka köyü ile birlikte zikredilen Söğüdü olup 16 hane ve yedi mücerred nüfusun yer aldığı bir mezraydı. 1574'te Hacıalıkları mezrasının sakinleri Uluyörüklerle bağlı İmranlı cemaatiydi ve mezrada bu cemaatten 16 hane 17 mücerred nüfus sakındı. Karıbasan mezrasında verilen nüfusa Kurucakışlak (n.d. Ediköyük) mezrasının nüfusu da dâhildi. Bu mezralarda 35 hane ve 14 mücerred nüfus yaşamaktaydı. Mütevazı bir nüfusa sahip olan Küçükvıran mezrası Yağlı köyü yakınlarındaydı. Nüfusu dokuz hane ile 15 mücerredten ibaretti. Karadığın mezrasına kayıtlı 39 hane ve 16 mücerred nüfus "Ashab-ı Ulureceb" olarak defterde kendine yer bulmuştu. Muhtemelen Ulureceb, Uluyörük taifelerinden biri olarak ilgili cemaate adını veren kişi olsa gerektir.

2.2.1. Hüseyinabad'da Tarımsal Nüfus

Rum Eyaletinde Haneler Üzerine Bir Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nde arazi tasarruf ve mülkiyet biçimine göre mülk, vakıf ve miri araziler olmak üzere üç kategoride toplanmaktaydı (Sertoğlu 1967: 282). Miri arazi rejiminin hâkim olduğu yörelerde, toprakların mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte, tasarruf hakkı tapu bedeli ya da tapu resmi denilen peşin bir kira bedeli alındıktan sonra, daimi ve irsi bir çeşit kira sözleşmesiyle köylüye (reaya) bırakılmıştı. Köylü, işlediği topraktan elde ettiği üründen devlete ya da devletin tayin ettiği sipahiye, öşür denilen ve farklı bölgelere göre 1/10 ila 1/2'si arasında bir vergiyi ödemekle mükellef tutulmaktaydı (Ünal 1989: 89). Hüseyinabad'ın da bağlı bulunduğu Rum eyaletinde öşür 1/5 oranındaydı. Ancak divani ve malikâne sahiplerine iki ayrı ödeme yapıldığından buğday ve arpada öşür oranı 2/5 oranında oluyordu. Reaya toprağını ekip biçtikçe ve sipahi ile malikâne sahiplerine karşı sorumluluklarını yerine getirdikçe toprağı elinden alınmaz, hatta bu toprak oğullarına da geçebilirdi. Ne var ki Rum eyaleti kanunnamesine göre, reaya eğer ziraate uygun arazisini sebep göstermeksizin ya da herhangi bir engel olmaksızın boş bırakırsa toprağın boş kalmasından ileri gelecek zararın tanzimi için bir başkasına timara verilmesini örfen caiz görmekteydi. Yani, bir köyün reayasının toprağını kaybetmesi ancak onu üç yıldan fazla boş bırakması yoluyla olabilmekteydi. Ne var ki kanunname bunu bile oldukça zorlaştırmıştı. Şöyle ki dağlık-bayırılık yahud su baskınına maruz kalan ve her yıl ziraat yapmaya müsait olmayan yerler için üç yıl boş kalma şartını dikkate almamaktaydı (Akgündüz 1993: 205). Rum eyaletinde çiftliklerin miktarı 80 ila 130 dönüm arasında değişmekteydi. Bu değişkenlik büyük ölçüde arazinin verimiyle alakalıydı. 926/1520 tarihli kanunnamede de belirtildiği üzere has yerden 80 dönüm, orta halli yerden 100 dönüm ve edna (verimi düşük) yerden 130 dönüm bir çiftlik sayılmaktaydı. Dönümden kast edilense eni-boyu kırk adım olan arazi parçasıydı. Çiftlik sahipleri tamam çiftlik tasarruf eden kişiler olarak defterlere çift statüsünde kaydediliyorlardı. Kişilerin çift olarak kabulü şüphesiz devlete karşı ödemekle yükümlü oldukları vergiden ileri geliyordu ve devlet karşısında reayanın vergisel statüsünü de ortaya koyuyordu. Zira, Zile'de yaşayanlar sahip oldukları çift karşılığında devlete 57 akçe çift resmi ödemekle mükellefti. Bir çiftliğin yaklaşık

yarısına tekabül eden araziye işletenler ise nim-çift (yarım-çift) sayılmakta ve onlar da tamam çift sahiplerinin ödediği verginin yarısını resm-i çift olarak ödemekteydi. Bu kişiler defterlerde nim olarak gösterildiği gibi bazen rakamla 1 olarak da gösterilebilmekteydi.

Osmanlılarda vergiye esas olan üniteye “hâne” denirdi. Hâneyi ise evli olan aile reisi teşkil eder, eğer elinde çok az toprak varsa veya hiç toprağı yoksa bu gibi evli şahıslar bennâk kaydedilir ve belirli bir vergi öderlerdi (Emecen 1992: 458). Rum eyaletinde nim-çiftten daha düşük miktarda bir toprak tasarruf edenler bennak statüsünde kabul ediliyor ve bennak resmi adı altında 18 akçe vergi ödüyorlardı. Caba bennaklar 13 akçe ödeyen ve kendine ait bir toprağı olmayan bir kesimi ifade etmekteydiler. Ne var ki cabaların kendilerine ait toprakları olmasa da bir şekilde köylerde bulunan diğer arazilerde çalıştıkları ve bazı zanaatları icra ettiklerini de defterlerden görmek mümkündür. Caba bennakların zaman zaman çok küçük arazi paraçalarını işlediklerini gösteren kayıtlar da bulunmaktadır. Kanunnameye belirtildiğine göre, caba bennaklar zayıf reaya sayılmakta ve himaye edilmesi gereken bir grup olarak gösterilmektedir.

1455’te Hüseyinabad’da hanelerin 92’si çift büyüklüğünde toprak tasarruf etmekteydi. Bu yöredeki hanelerin % 15, 2’si kadardı (Bk. Tablo 3.). Hüseyinabad’ın çiftlik sayısının bu kadar fazla olmasında iki etken akla getirilebilir: Birincisi, geniş bir ova üzerinde kurulu olması, ikincisi ise yeni teşekkül eden, başka bir deyişle Osmanlı yerleşik düzeninin yavaş yavaş kurulmaya başladığı bir alan olması. 1519’da çiftlerin azalıp nim-çiftlerin daha da çoğaldığına şahit olunmaktadır. Bu durum artan nüfusa paralel olarak çiftlerin önemli bir kısmının nime dönüştürüldüğünü doğrulamaktadır. Bunun dışında 1574’e gelindiğinde nimlerin sayısını korurken bennakların ve cabaların sayısının artan nüfus içerisindeki payı toprak üzerinde önemli bir nüfus baskısı oluştuğunu ifade etmektedir. Bu nüfus baskısı yakın dönemde başlayacak Celali isyanlarının bir habercisidir.

Tablo 3. Hüseyinabad’da Nüfusun Toprak Üzerindeki Tasarrufu

Statü	1455	1485	1519	1574
Nefer/Toplam	604	831	1208	3751
Hane	604	669	915	2040
Mücerred	0	162	293	1711
Çift	92	2	3	1
Nim Çift	124	309	284	309
Ekinlü Bennak	4	102	219	584
Caba Bennak	50	125	225	820
Belirsiz-Muaf	334	131	184	326

2.2.2. Konargöçer Nüfus

Uluyörükler Üzerine

Osmanlı döneminde göçebeler daha çok Türkmen ve Yörük tabirleriyle anılmaktaydı. “Türkmen” tabiri Oğuzların Müslüman olanlarına verilen bir isim olup daha Türkler Anadolu’ya gelmeden önce muhtelif zamanlarda kullanılmıştı (Şahin, 1999: 132-133). İlhan Şahin ve konuyla ilgili genel eserler ortaya koyan birçok araştırmacı Osmanlılar zamanında Anadolu’nun ortasında ve doğusunda olan göçebe kitleler için Türkmen, batısında olanlar için Yörük tabirinin tercih edildiğini öne sürmüşlerdir. Kızılırmak’ı da bu noktada sınır sayıp doğu-batı ayrımını bu doğal çizgiyle belirleme gayretinde olmuşlardır. Bununla birlikte, inceleme alanımız olan Hüseyinabad yöresi, Anadolu’nun ortasında ve Kızılırmak’ın doğusunda bir yer olmasına karşın göçebe unsurlar hem Türkmen hem de Yörük olarak değerlendirilmiştir. Hatta zaman zaman sadece Etrakiye tabiriyle nitelendirildikleri olmuştur. Bu yönüyle Türkmen, Etrak ve Yörük kavramlarını birbirinden ayırmak-en azından Hüseyinabad ölçeğinde- imkânsız görünmektedir (Halaçoğlu 1996: 139-146). Yörük kelimesi yürümek fiilinden -ük ekiyle yapılmış bir ad olup yürüyen demektir; sözlükte göçebe, göçerev, göçer mânasına gelir. Yörük kelimesinin XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış ve yaygın biçimde kullanılmış olması mümkündür. Bunlardan Sivas, Tokat, Amasya ve Kırşehir arasında kalan bölgede yaşayan büyük bir topluluk Uluyörük olarak nitelenmektedir. Bu topluluk Yüzde, Orta ve Şarki Pare olmak üzere üç kol ve bu kolların altında yer alan oymak

ve bölüklerden oluşmaktaydı. Bölük sisteminin büyük olasılıkla İlhanlılar döneminde kurulduğu düşünülmektedir. Uluyörükler içerisinde Moğol unsurları da bulunmaktaydı (Sümer 2013: 570; Afyoncu 2000: 1-7). Erhan Afyoncu, Hüseyinabad'da Yukarı Çunkar ve Çorum Alaca'da İnallu gibi Uluyörük bölüklerine rastlamıştır. Uluyörük adının kaynağı konusunda Faruk Sümer, Çonkarların beylerinden Ulu Bey'i işaret etmektedir (Sümer 1970: 138).

Hüseyinabad'da Uluyörüklerin yaşadığı köylerin isminin hemen önünde ya da arkasında genellikle Etrâkiye-i Uluyörük (Uluyörük Türkleri) ibaresine yer verilmektedir. Bazı durumlarda ise Uluyörükler Yörük-i Büzürk olarak anılmaktadır. Hüseyinabad'da Sergis köyünden hemen sonra kayda geçirilen Tutaş Türkleri (Etrâkiye-i Tutaş) için an-Yörük-i Büzürk (Uluyörükten'dir.) şeklinde bir not düşülmüştür (BOA Td 19: 206).

Yörüklerin Rum eyaletindeki hukuki statüleri kanunnamelerde açıklanmıştı. Bunlar, yöredeki hareketleri sırasında yaylak veya kışlakta bulunmalarına; yaptıkları alış-veriş ve bazı ekonomik faaliyetlerine göre bazı vergileri devlete ödemekle yükümlüydüler. Örneğin, yaylak tutmaları halinde yaylak resmi ödüyorlardı. Kanunnameden anlaşıldığına göre, Resm-i yaylak her bir Yörük hanesinden ikişer akçe ya da Tokat nökisi (iki yüz dirheme eşit) olarak toplanmaktaydı. Yörükler, yetiştirdikleri hayvanların satımı üzerinden de belirli miktarda vergiler ödemekteydi. Örneğin deve satandan dört, alandan dört akçe vergi alınmaktaydı. Koyun ayaktan satılrsa satandan iki koyuna bir akçe; kuzu ayaktan satılırsa satandan üç kuzuya bir akçe talep edilmekteydi. Koyun ve kuzu alıcısından herhangi bir para talep edilmezdi (Yediyıldız 1985: 159-166). Resm-i ganem, iki koyuna bir akçeydi.

Yörük olanlar da köylüler gibi raiyyet vergilerini ödemekle yükümlüydü. Ancak bu vergi yerleşik reayanın ödediğiyle aynı miktarda değildi. Örneğin, Yörükün koyunu kırılıp hiç kalmazsa yahut resm-i ganem, resm-i caba miktarınca olsa onun gibi caba resmi öderdi. Normalde çiftten alınan 57 akçelik verginin Yörüklerden 15 akçe alınmaktaydı. Bad-ı heva, cürm-ü cinayet ve resm-i arusane gibi vergiler ise etrak sahibi (reisi) ile timar sahibi arasında yarı yarıya bölüşülmekteydi. Yine adet-i ağnamın (koyun vergisi) yarısı etrak sahibinindi (Şimşirgil 1990: 349).

1455'te Hüseyinabad'da *İnallular* ve onlara bağlı cemaatler yarı göçebe bir yaşam sürmekteydiler¹⁰. Bu topluluklar deftere cemaatler başlığında geçirilmişti. Bu cemaatlerden en kalabalık olanı Hüseyinabad zaimi *Ferhad Bey'in ordusu* başlığında verilen gruptu. Muhtemelen bu grup zaimine bağlı askeri bir birliği ifade etmekteydi. Bu grupta toplam 100 nefer bulunmaktaydı. Ferhad Bey'e bağlı İnallu cemaatinin bu 100 neferinden başka *Ayağbüyük, Azak, Dumanlu, Hacıkaranlu, Helallü* (Hilallü?), *Karacalu, Karamusa, Kula, Kurd* ve *Uluhan* cemaatleri bünyesinde de söz konusu tarihte 195 nefer bulunmaktaydı. Ferhad Bey'e bağlı cemaatle birlikte düşündüğümüzde Hüseyinabad'da toplam 295 nefer göçerlerden oluşmaktaydı. Bu açılardan meseleye yaklaşıldığında, Hüseyinabad'ın toplam 604 nefer olan vergi nüfusunun % 48'ini henüz yerleşik yaşama tam anlamıyla geçmemiş bir nüfus oluşturmaktaydı.

Gelecek bir asır içerisinde Hüseyinabad nüfusunun sürekli artmasında ve 1574'e gelindiğinde burasının ayrı bir kaza hüviyetini kazanmasında süreç içerisinde konar göçer kitlelerin yerleşik yaşama geçmesinin ya da başka bir ifadeyle kır iskân merkezlerine dâhil olmasının önemli bir rol oynadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. 1455 senesinde *Akpınar, Alaca, Çatakpınar, Geçid, Kapaklı, Kızıllar, Kılavuzlu* ve *Yağlı* köyleri isimlerinin hemen önünde ya da ardında yazılı Etrâkiye-i Uluyörük kayıtları bu köylerin Uluyörükler tarafından şenlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca, *Gerdekkaya, Gökviran, Muradsufi* ve *Sapmaz* mezralarında yaşayan nüfus da Etrâkiye-i Uluyörük başlığında ele alınmıştır. Bu köy ve mezralarda yaşayan 151 nefer söz konusu tarihte yerleşik yaşama adapte olan ya da geçmiş olan bir nüfusu ifade etmektedir. Bu da Hüseyinabad'daki nüfusun % 25'ine denk düşmektedir.

Uluyörük ve diğer cemaatlerin toplam 446 nefer teşkil etmesi ve bunun da Hüseyinabad nüfusunun yaklaşık % 74'ünü oluşturması Hüseyinabad'ın 1455'lere yakın bir tarihe kadar özellikle yerleşik nüfus bakımından seyrek bir yapıda olduğu ve bu tarihten sonra yeni yeni yerleşime açıldığını kanıtlamaktadır. Yine, kuvvetle ihtimal yöredeki nüfusun önemli bir

¹⁰ Bu cemaatler için bk. BOA Td 2: 256-262.

kısmını, yaklaşık 3/4 oranındaki bir kısmını Uluyörükler ve diğer konargöçer unsurların iskânının sağladığı anlaşılmaktadır. Zira, bu geçiş sürecinin önemli göstergelerinden biri de 1455'te Uluyörüklerin deftere geçirildiği mezraların 1519 senesi itibarıyla birer köye dönüşmesidir. Örneğin, Koçhisar mezarında 1455 senesinde deftere yazılan tek nüfus Yakub adında bir sipahiydi. 1485 tarihli verilerden, sipahinin zaman içerisinde bu mezrayı köye dönüştürdüğüne şahit oluyoruz. 1485'te dört nefer Yörük, kalanı da normal statüde reaya olarak 13 nefer nüfuslu bir köyün (Koçhisar ky.) ortaya çıktığını görebiliyoruz.

1485'te Hüseyinabad nahiyesinde bazı köylerin nüfusunun tamamı Etrâkiye-i Uluyörük ya da Etrâkiye başlığıyla ele alınmıştır. Bu tarihte Hüseyinabad'da Akpınar, Alaca(lar), Alifakih, Bayadcık, Boladcık, Çatakpınar, Domalan, Geçid, Gerdekkaya, Gökviran, Kapaklu, Karapınar, Kızıllar, Kızkaracalu, Kulavuzlu, Muradsufi, Yağlı ve Yatan köylerinin tamamı Uluyörüklerden müteşekkildi¹¹. Bu durumda Hüseyinabad'da 37 köyün 18'i Uluyörük yerleşimiydi ve bu neredeyse Hüseyinabad nahiyesine bağlı köylerin yarısına tekabül etmekteydi. Ayrıca, Koçhisar köyünde yaşayan 13 nüfustan dördü Uluyörük olarak deftere geçirilmişti¹². Serkis/Killik köyünün hemen altında ise Etrâkiye-i Tutaş (Tutaş Türkleri) yazılmıştı¹³. Bu durum Serkis köyü yakınlarında Uluyörüklerin varlığını delillendirmesi bakımından önemlidir. Günümüzde Serkis köyünün ortadan kalkmış olması ve Tutaş adında bir köyün varlığı zamanla Tutaş neferlerinin ya bu köyü tamamen kapsadığı ya da bu köye alternatif başka bir yerleşim oluşturduğunu göstermektedir. 1455'te Hüseyinabad'da *Karacalu* adında bir cemaat varken 1485'te Kızkaracalu köyünün kurulmuş olması dikkate şayandır¹⁴. Bu durum cemaatlerin zaman içerisinde konargöçer yaşamdan uzaklaşarak yerleşik yaşama adapte olduğunun bir başka örneğidir. Geçid köyünün adını kurucusundan aldığı ve yakın bir tarihte kurulduğu da 1485'te köyün sakinlerinin isimlerinden anlaşılmaktadır¹⁵. Bu tarihte köyde yazılan ilk isim Geçüd oğlu Kutludoğmuş'tur. Aynı zamanda Kutludoğmuş'un oğullarından birinin adı da Geçüd'dür.

Uluyörükler her ne kadar Türk topluluğu olarak anılsa da içlerinde *Kürt* nüfus da bulunabilmekteydi. Örneğin, Geçüd köyünde Yusuf adında birinin altında Kürt ibaresi bulunmaktaydı¹⁶. Uluyörükler yerleşik yaşama geçtikten sonra şüphesiz tarımsal etkinliklere de yönelmişti. Örneğin, Akpınar köyünde tarımla uğraşanlar çift, nim ve bennak olarak yazılırken, toprakla uğraşmayan bir kesim de diğerân (diğerleri) başlığında toplanmıştı. Diğerlerinin muaf olup olmadığı bilgisi verilmemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bunlar, toprak üzerinde tasarrufu olmayan bir kitleyi temsil etmektedirler. Akpınar köyü, Uluyörüklerin yaşamına ilişkin başka ipuçları da vermektedir. Şöyle ki köyde bir kethüda bulunmaktadır. Seyyid Ahmed Kethüda nim toprak tasarruf etmekte ve vergi diliminin bir parçasını teşkil etmektedir. Öte yandan köyde bir imam ve bir hatibin varlığına da şahit olunmuştur. Bu açılardan Uluyörükleri bütünüyle Alevi-Bektaşî çizgisinde kategorize edip değerlendirmek yanlışlığına düşmemekte yarar vardır¹⁷. Aynı durumla Çatakpınar¹⁸ ve Karapınar¹⁹ köylerinde de karşılaşılacaktır. Çatakpınar'da Yusuf, Karapınar'da da Mehmed Fakih adında birer imamın varlığı dikkat çekmektedir. Yağlı köyü 1485'te belirli bir nüfus barındırmasına ve bu nüfus Etrâkiye statüsünde olmasına rağmen, köy halkı için *dağılıp gitmiş* ibaresi not

¹¹ BOA Td 19: 205-218.

¹² BOA Td 19: 205.

¹³ BOA Td 19: 206.

¹⁴ BOA Td 19: 210-211.

¹⁵ BOA Td 19: 206.

¹⁶ BOA Td 19: 206.

¹⁷ BOA: Td 19: 206-207.

¹⁸ BOA Td 19: 208.

¹⁹ BOA Td 19: 209.

düşülmüştür. Köyde, bir önceki döneme göre nüfus nerdeyse yarıdan fazla düşmüştür²⁰. Bu durum Akkoyunlu saldırıları sırasında bu köyün zarar görmüş ya da köy nüfusunun başka bir nedenden dağılmış olabileceği olasılığını akla getirmektedir.

Uluşörük köylerinde yaşayanların asabiyeleri ya da kan bağları oldukça güçlüydü. Bayadcık köyünde deftere yazılan 10 kişiden ilk beş nüfus Tayyib diye biriyle onun sülalesinden meydana gelmekteydi. Bu örnek Yörük köylerinde büyük ve geniş ailelerin varlığının göstergesidir²¹. 1485'te Uluşörüklerin Hüseyinabad'daki varlığı toplam 301 nefer olup bu rakam 831 toplam neferin % 36'sına denk gelmekteydi. Otuz senelik zaman diliminde Uluşörüklerin Hüseyinabad genel nüfusu içerisindeki oranı neredeyse yarı yarıya azalmış gözükmektedir. Bu durum bazı Uluşörüklerin normal reaya statüsüne geçmiş olabileceğini düşündürmektedir.

1519'da Uluşörük yerleşmelerinde önemli bir değişiklik yaşanmazken Kayacıkönü mezrasında yaşayan altı neferin tamamı Etrâk statüsünde deftere kaydedilmiştir²². Bu tarihte Hüseyinabad'da toplam 486 nüfus Etrâk ya da Uluşörük statüsündeydi ve bu Hüseyinabad'daki 1202 neferin % 40'ına karşılık gelmekteydi. Dulkadirli Şehsuvar oğlu Ali Bey'in Bozok yöresindeki mezralarının da katılımıyla mezra sayısı bu tarihte oldukça kabaran Hüseyinabad'da bazı mezralarda nüfus belirtilmemekle birlikte hangi cemaatlerin yaşadığı belirtilmiştir. 45 mezranın durumu bu şekildedir. Her ne kadar başka başka cemaat adları taşısalar da bu mezra sakinlerinin ve hatta Dulkadirli kitlelerinin bu tarihte kendilerini Uluşörük görmekten hoşnut oldukları anlaşılmaktadır (Bk. Tablo 4.). 1519'da Uluşörük yerleşmelerinden Çatakpınar'da²³ üç, Domalan'da²⁴ iki ve Boladcık'ta²⁵ iki şarki hane kaydedilmişti. Kızıllar köyünde Vefa Derviş oğlu Himmet Halife ve Vefa Derviş oğlu Ali ile Seyyid Derviş oğlu Şahkulu Fakih gibi isimler Uluşörüklerin bir kısmı üzerinde 1519'a girerken Safevi etkisini örneklendirmektedir²⁶.

Tablo. 4. 1519'da Hüseyinabad'da Yörük, Türkmen, Dulkadirli ve Diğer Cemaat Yerleşmeleri

Mezra	Cemaat	Mezra	Cemaat	Mezra	Cemaat
Akasi n.d.Hümaşa(h)	Türkmen	Erkekoğluluşlası Cemaati n.d. Kayıhacı tb. Sorkun	Türkmen	Kavurgaoğlu tb. Kavurgalu	Kavurgalu Eğrisu oymağından Türkmen
Ayrukam tb. H.abad	Türkmen	Gökçekışla tb. Daruboğazı	Türkmen	Kılman tb. Daruboğazı	Türkmen
Ayvancık tb. Osmanpaşa	Elmalu cemaati	Gökçelü tb. Daruboğazı	Türkmen	Kırım tb. Daruboğazı	Türkmen
Aziz tb. Behramşah nezd-i İmrak kr.	Türkmen	Gölöyük tb. Delübaş	Türkmen	Kışlacıkaya n.d. Kuşkayaşı tb. Kavurgalu	Türkmen
Bekirabdal tb. Daruboğazı	Türkmen	Güğüüm tb. Osmanpaşa	Türkmen	Kızılcaışla tb. Eymürözü	Türkmen
Boduç tb. Osmanpaşa	Kayalar cemaati	Halilfakihibası Cemaati n.d. Beşkavak tb. Sorkun	Türkmen	Manşar n.d. Kayadibi tb. Daruboğazı	Türkmen
Boynuyoğun tb. Kavurgalu	Türkmen	Hallaçoğluluşları tb. Osmanpaşa	Elmalu cemaati	Mezidhacılı b. Osmanpaşa	Yörük
Bozburunviranı tb. Hüseyinabad	Türkmen	İsmailarlanhacılı Cemaati tb. Sorkun	Dulkadirli	Paşalu tb. H.abad	Türkmen
Daşlık n.d. Özlüviran	Türkmen	Kalecikaya tb.	Selmanlu	Pervazlık	Ağcalu

²⁰ BOA Td 19: 208-209.

²¹ BOA Td 19: 210.

²² BOA Td 79: 297.

²³ BOA Td 79: 281.

²⁴ BOA Td 79: 283.

²⁵ BOA Td 79: 293.

²⁶ BOA Td 79: 288.

tb. Kavurgalı		Osmanpaşa	cemaati		
Delübaş n.d.	Türkmen	Kalınköyü tb.	Yörük	Söğüdlügedük	Dulkadirli
Alibeycemaatikışlak		Osmanpaşa		Cemaati tb.	
				Sorkun	
Depesidelük tb.	Elmalu	Kapakkaşudan tb.	Türkmen	Toramanlu	Türkmen
Osmanpaşa	cemaati	Osmanpaşa		Cemaati n.d.	
				Mustafakışlası	
Derkeşkaya tb.	Türkmen	Karacalı tb.	Türkmen	Tuğrul n.d.	Yörük
Osmanpaşa		Daruboğazı		Gedükhasan tb.	
				Osmanpaşa	
Döğero basıcemaati	Türkmen	Karakınık tb.	Türkmen	Uzunmülk tb.	Türkmen
n.d. Gökini tb. Sorkun		Daruboğazı		Osmanpaşa	
Eldekiköy tb. Sorkun	Söklən	Karakızkavağı	Döğörlü	Yazıkışla n.d.	Selmanlu cemaati
	cemaati		cemaati	Yazılutaş tb.	(Uluyörük'ten)
				Osmanpaşa	
Emirumurlu Cemaati	Türkmen	Karataş tb. H.abad	Türkmen	Zeyneddin	Türkmen
tb. Sorkun				Cemaati n.d.	
				İğdelüviran tb.	
				Sorkun	

1574 senesine gelindiğinde Hüseyinabad nahiyesinde, Etrâk ve Uluyörük tabir edilen köyler varlığını korumuştur. Bu tarihte 65 nefer nüfusa sahip Gerdekkaya'da 51 nefer nüfusun *İnallu* cemaatinden olduğu açıkça belirtilmiştir²⁷. Gökviran köyü ise bu tarihte nüfussuz gözükmekte; bununla birlikte arazisi, yine bir Uluyörük yerleşmesi olan Kulavuzlu köyü halkı tarafından işlenmektedir²⁸. Aynı tarihlerde nüfusunu yitirmiş bir Uluyörük köyü de Bayadcık'tır²⁹. Sultaneymirci/Osmanpaşa köyüne bağlı Koyunluyusufözü, Güdül, Akçaköy, Tusi, Cengizhan, Şeyh, Halil, Avansaray ve Topçu mezralar topluluğunda ziraat yapanlar arasında Sultaneymirci köyü ahalisinden başka Yörük taifesinden *Çonkar* cemaati ile Dulkadirli'lerden *Karaköselülerin* adı zikredilmektedir. Bununla birlikte mezrada yaşayan nüfus ile ilgili herhangi bir kayda yer verilmemiştir³⁰. Bu mezralar seksen müdlük ekilebilir araziye sahipti. Mezralarda Divanoğlanları olarak anılan sipahiler de zirai etkinlikler içerisinde yer almaktaydı. Zirai ürünlerin behresini (öşür) Sultaneymirci zâviyesi için ödüyorlardı. Adı geçen mezralar, Dünderzade defterinde Sultaneymirci dâhilinde yazılıydı. Atayî Bey defterinde de yazılı olan ve Murad Çelebi Bozok sancağına tâbi Sorkun'u tahrir ettiğinde Halilece namıyla Köşker an cemaat-i Köselü diye yazıp vakf olduğunu tafsil edip timara dahi tevcih etmemişti ve böylece mevkuf kalmıştı. Bu açıdan adı geçen mezralar hududunda olan çayırın öşrü ve değirmenlerin resmi iki baştan Sultaneymirci zaviyesine tasarruf olunmaktaydı. 1574'te İnallu cemaatinin kethüdası olan Kaya oğlu Bali, Çelebibaba mezrasında yaşamaktaydı. Bu tarihte, nüfus kaydı verilmeyen ancak İnalluların elinde gözüken bazı mezralar da bulunmaktaydı. Bunlar: Ağcasoku, Gök, Çelebiler, Yancılar/Tancılar?, Çelebibey (n.d. Hüseyin), Beyobası ve Kozluca mezralarıdır³¹. Kozluca mezrasında ziraatle uğraşanlar için İnallu cemaatinden *Boladhacılı* denmiştir. Bayrakbaşı mezrasında ise Çonkar taifesinin adına rastlanmaktadır³². Daruboğazı'na bağlı Çalman mezrasında ise tasarruf hakkı *Türkmen* taifesine aittir³³. Aynı tarihte, nahiyyeye bağlı Küçükviran mezrasında 24 nefer *İmranlı* cemaati başlığında toplanmıştı ve bu cemaat Uluyörük kapsamında ele alınmıştı. Sonuç olarak, 1574'te Hüseyinabad'a bağlı köyler ve

²⁷ TKA Td 12: 196b.

²⁸ TKA Td 12: 197a.

²⁹ TKA Td 12: 203a.

³⁰ TKA Td 12: 208b.

³¹ TKA Td 12: 210a.

³² TKA Td 12: 210a.

³³ TKA Td 12: 201b.

mezralarda toplam 1274 Uluyörük neferi yaşamaktaydı. Bu da Hüseyinabad'daki toplam nefer sayısının yaklaşık olarak % 34'ü demekti.

2. HÜSEYİNABAD'DA MALİKÂNE ve DİVANİ SİSTEMLE İLGİLİ BAZI TESPİTLER

Malikâne ve Divani Sistem Üzerine

Osmanlılar, Hüseyinabad ve çevresini ele geçirdiklerinde, orada kökleri Selçuklulara hatta daha öncesinde Danişmendlilere kadar gerileyen, XIII ve XIV. yüzyıldaki küçük emirlik ve beyliklere de dayanan yerel bir aristokrat sınıfla karşı karşıya kalmışlardır. Bölgenin ele geçirilmesini takiben, Osmanlı idarecileri, bu seçkin zümrenin ayrıcalıklarını ve gücünü kabul ederek Hüseyinabad'ın da içerisinde yer aldığı Osmanlıların Rum eyaleti adını vereceği ve Selçuklulardan itibaren Danişmendiye denilen bölgede farklı bir toprak yönetimi ve vergilendirme sistemine kapı aralamış oldular (Açıkel, 1999: 127). Bu sistemin adı malikâne ve divani sistemdi . Sistem, genel olarak, bir vergi ünitesinin (köy ya da mezra) gelirlerinin divani sahibi adı verilen ve padişahın memuru ya da sipahisi olan kişiler ile malikâne sahibi olarak nitelenen mülk sahibi ve/veya onların kurdukları ya da tahsis ettikleri vakıflar arasında bölüşülmesine dayanmaktaydı. Kanuni dönemi Rum eyaleti kanunnamelerinin belirttiğine göre, Rum vilayetinde bulunan köyler ve mezraların bazıları iki baştan timar sayılmaktadır. Bu gibi yerleşim ünitelerinde reyanın ürettiği mahsulun 1/5'i alınır. Bazısının malikânegisi vardır. Bu gibi yerlerde, divani gelirleri timar sahibi ve malikâne adı verilen gelirleri mülk ya da vakıf sahibi alır. Mülk sahibi sahib-i arz sayılmaktadır, yerden ne hâsıl olursa öşürün alır. Sair rüsuma, kovan hakkına ve yer tapusuna karışma hakkı yoktur. Değirmen resminin yarısı da malikâne sahibine ödenmektedir. Malikâne sahipleri yalnız behre adı verilen ve öşür anlamına gelen buğday ve arpa öşürlerini (1/5 oranında) ve değirmen vergisinin yarısını alan taraftı. İki baştan taşır de (iki baştan öşürleme) denen şey de tam olarak buydu: Köylü tarafından arpa-buğday öşürleri 1/5 oranında iki kez ödenmiş oluyordu.

Hüseyinabad'ın malikâne geliri 1482'de 30520 ve 1530'da 127568 akçeydi. Hüseyinabad'ın malikâne gelirlerinin fazla olmasında başlıca etken yörenin başlıca üretiminin başta buğday ve arpa olmak üzere iki kez vergilendirilen hububat ürünlerine dayalı olmasıydı. İncelenen dönem boyunca, yerleşim yerlerinin malikâne gelirlerinin vakıfların lehine bir gelişim süreci izlediği açıktır. 1455'te malikânesi vakfa giden köy sayısı üç iken bu sayı 1574'te 20'ye kadar yükselmiştir. Oysa 1455'te malikânesi mülk olan köy sayısı 15 iken 1574'te bu sayı yediye kadar gerilemişti.

Hüseyinabad geniş kırsal alanı ve sürekli artan nüfusunun ürettiği malikâne gelirler ile gerek kendi içerisindeki ve gerekse sınırları dışındaki birçok sosyal kuruma kaynak oluşturmaktaydı. 1519'dan itibaren Amasya'da İçerişehir'de bulunan Bülbül Hatun Zaviyesine Hüseyinabad'dan iki köyün malikâne gelirinden pay gitmekteydi (Bk. Tablo 5). Bülbül Hatun ve Sultan Ahmed ebnası Akpınar ve Kılavuz köylerinin malikâne hisselerinden satın alma yoluyla bu zaviyeye vakıf temin etmişlerdi. Piri Paşa'nın İstanbul'da kurduğu imarete de bir köy ve bir mezranın malikâne geliri aktarılmaktaydı. 1519'dan itibaren Ağcaviran köyü ve Balçıkhisar mezrasının daha önce merhum Ali Paşa tarafından satın alınan malikâne geliri Sultan İkinci Bayezid'in mukarrernamesi ve diğer resmi prosedürün işletilmesinden sonra Piri Paşa'nın İstanbul'daki imaretinin vakfına akar haline getirilmişti. Hüseyinabad'ın en çok katkı sağladığı vakıflardan birisi de Karahisar-ı Demirlü'de bulunan Hüsamiye Medresesi'ydi. 1485'ten itibaren dört köy ve iki mezranın malikânesi bu medreseye gidiyordu. Aynı şekilde Karahisar-ı Demirlü'de bulunan Ahi Muhyiddin zaviyesine de bir mezranın malikânesi gitmekteydi.

Tablo. 5. Hüseyinabad'dan Malikâne Geliri Giden Vakıf Kuruluşlar

Açıklama	1455	1485	1519	1574
(Amasya) Bülbül Hatun Zaviyesi köy	0	0	2	2
(İstanbul) Piri Paşa İmaretı Vakfı köy	0	0	1	1
(İstanbul) Piri Paşa İmaretı Vakfı mezra	0	0	1	1
Karahisar-ı Demirlü Hüsamıye Medresesi vakf köy	3	4	4	4
Karahisar-ı Demirlü Hüsamıye Medresesi vakf mezra	2	2	2	2
(Esen oğlu) Muhyiddin Ebnası Vakfı köy	0	2	3	3
Hacı Ali Bey oğlu Şeyh Ali Ebnası Vakfı köy	0	0	1	1
Hacı İlyas Ebnası Vakfı Etrakiye	1	1	1	1
Hacı İlyas Ebnası Vakfı Köy	0	2	3	3
Hacı İlyas Ebnası Vakfı Mezra	0	1	0	3
Hacı İbrahim (Çelebi) Evladı Vakfı mezra	0	1	1	1
(Bayduk oğlu) Hüseyin Bey Zaviyesi nefis	1	0	0	0
Hüseyin Bey Zaviyesi Vakfı karye	0	1	1	1
(Kutbeddin) Abdal Ata Zaviyesi Vakfı köy	0	4	3	4
(Kutbeddin) Abdal Ata Zaviyesi Vakfı mezra	0	2	2	2
(Karahisar-ı Demirlü) Ahi Muhyiddin Zaviyesi Vakfı mezra	0	1	1	1
(Büyükıırka) Yahya Paşa Zaviyesi Vakfı köy	0	1	1	1
(Büyükıırka) Yahya Paşa Zaviyesi Vakfı mezra	0	0	0	1
Medine Vakfı köy	0	0	2	2
(Amasya) Ayas Ağa Medresesi Vakfı mezra	0	0	2	1
(Amasya) Mehmed Paşa İmaretı ve Vakfı köy	0	0	0	2
(Çorum?) Erkulu Zaviyesi Vakfı köy	0	0	0	1
Erkulu Zaviyesi Vakfı mezra	0	0	0	1
(Çorum) Hacı Mehmed Eczahanan Vakfı mezra	0	0	0	1
Sultan Eymirce Zaviyesi Vakfı mezra	0	0	0	1

Hüseyinabad'ın malikâne gelir sağladığı önemli vakıflardan birisi de günümüzde Çorum'da kendi adıyla anılan köyde bulunan Abdal Ata Zaviyesi'dir. Abdal Ata Zaviyesi'ne 1574'te dört köy ve iki mezradan malikâne gelirleri gitmekteydi. Hüseyinabad Amasya'daki Ayas Ağa Medresesi ve Mehmed Paşa imaretine de üç köyün malikâne hisseleriyle katkı sağlıyordu.

Hüseyinabad Nahiyesinde Zaviyeler

Baba Mehmed Zaviyesi

1574 senesinde Perçem köyü altında yazılmıştır. Dergah-ı Ali Defteri suretine göre, Perçem köyünün divanı gelirleri bu zaviyeye bırakılmıştı. Zaviyenin şeyhi Derviş İnekulu'ydu³⁴. Perçem köyünden başka Yatankavağı köyü³⁵ ile Büyük ve Küçükayarlık mezarları³⁶ divanı gelirleri de zaviyenin vakıf gelirleri içerisindeydi. Bu zaviye evkaf defterinde mevcut değildi.

Erkulu Baba Zaviyesi

Balludere mezarında 1574'te Erkulu Baba Değirmeni vardı. Bu açıdan bakıldığında, mezarın Balludere/n.d. Ağcakışla ya da Karnıkara ya da Karnıkarabey mezarında olması büyük olasılıktır³⁷. Hacıalıkları mezrası iki baştan vergilerini zaviyeye ödüyordu. Muhtemelen bu küçük mezra da Balludere'ye yakındı. Çünkü bu mezarlar arasında bir sınıname olduğu hemen hemen hepsinde yazılıydı³⁸. Balludere ya da Ağcakışla ve çevresindeki mezarlara ilişkin bir sınınamenin varlığı büyük ölçüde Çorum mufassalında da belirtildiği üzere bu mezarlar ya da mezra topluluğu Çorum'a bağlı Kozviran köyüne huduttu. Bu açıdan Erkulu Baba Zaviyesi günümüz Çorum-Alaca sınırına yakın bir yerdeydi. Zaviyenin, Mecitözü'ne bağlı Kozören

³⁴ TKA Td 12: 193b.

³⁵ TKA Td 12: 200b.

³⁶ TKA Td 12: 194b.

³⁷ TKA Td 12: 204b.

³⁸ TKA Td 12: 204b.

köyüne yakın bir yerde olduğunu düşünüyoruz. Aynı zamanda Alaca'nın idari sınırlarının Mecitözü'ne kadar geldiğini de sınırların tafsilatından anlamış oluyoruz³⁹.

Hüseyin Bey Zaviyesi

Hüseyinabad nahiyesine de adını veren ancak henüz kimliğini tam oturtamadığımız Hüseyin Bey'in kurduğu ya da adına kurulan zaviyedir. Yenişehir köyünde bulunmaktaydı. 1455⁴⁰ ve 1485⁴¹ senelerinde Hüseyinabad'ın merkez köyü olarak gösterilen bu köyün malikâne gelirleri adı geçen zaviyeye gitmekteydi. Yine, 1455 senesinde zaviye kurucusu Hüseyin Bey'in baba adının Bayduk olduğunu öğrenmekteyiz⁴². 1519'da da Hüseyin Bey Zaviyesi faal ve Yenişehir'in malikânesini alıyordu⁴³. Zaviye 1574 tarihli defterde anılmamakta ve onun yerinde Hüseyin Bey adına bir medrese kurulduğu anlaşılmaktadır. Köyün daha önceden malikâne gelirleri zaviyeye giderken bu tarihteki "Mezkûr karyenin mâlikânesi hâlîyâ berât-ı hümayûn ile medrese olub ve tedrisi dâhi bazı surette evlâdî beratlarında mukayyed olduğu defter-i cedide kayd olundu." şeklindeki kayıt bu dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır. Bugün külliye olarak nitelenen yapı belki de bu hüviyetini bu tarihten sonra kazanmaya başlayacaktı.

Sultaneymirci Zaviyesi

Sultaneymirci/diğer adı Osmanpaşa köyü (Yozgat Osmanpaşa beldesi) sınırlarındaydı. Zaviye kurucusu Eymirci Sultan hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Velâyetnamesi'nde Emir-i Çin Osman şeklinde anılmaktadır. Evliya Çelebi ve Gelibolulu Ali Emir-i Çin Osman'ı Yesevilik'le bağdaştırırlar. Mezar taşına göre zaviye kurucusunun adı Muhammed oğlu Şerefüddin İsmail'dir. Emirci Sultan onun lakabıdır. Osman adı zaviye kurucusuyla alakalı olmayıp onun amcasının oğlu Osman Paşa'yla ilgilidir. Bir süre vakıf mütevelliliğini yürüten Osman Paşa'dan dolayı zaviye Osmanpaşa zaviyesi olarak da anılmıştır. Gelibolulu Ali, Emirci Sultan'ın 1200'lerin başında zaviyenin bulunduğu köye yerleştiğini belirtmektedir (Ocak, 1995: 154). Ahmet Yaşar Ocak'ın Gelibolulu Ali'ye ve zaviyede bulunduğunu belirttiği belgelere dayalı olarak verdiği bilgilerden farklı olarak, 583 numaralı vakıf defterinde belirtildiğine göre, zaviyenin kökleri Melik Danişmend Gazi dönemine kadar gitmekteydi⁴⁴. Zaviyenin bulunduğu köy, Osmanlı tahrirlerine hem kurucusuna izafeten Sultaneymirci hem de kurucunun amcaoğluna izafeten Osman Paşa olarak iki adla yazılmıştır.

Zaviyenin bulunduğu Sultaneymirci (n.d. Osmanpaşa) köyü 1485'ten itibaren Hüseyinabad nahiyesine bağlanmıştı. Defterde bu köyün ve zaviyenin Ziyaret Pazarı'nda bulunduğu da belirtilmekteydi. Osmanpaşa köyünün sakinlerinin tamamı Veysel Karani'nin soyundan ve derviş sayılmakta; bu özelliklerine dayalı olarak raiyet vergilerini ödememekteydi. Köyün divani ve malikâne vergi gelirleri de zaviyeye tasarruf olunmaktaydı. Aynı tarihte Koyunluyusufözü, Gündülözü, Akçaköy, Tusi, Cengizhan, Şeyh, Halil, Avansaray ve Dumi mezralar topluluğu da köye dolayısıyla köyde bulunan zaviyeye bağlıydı⁴⁵. Bu tarihte defterin sonundaki toplamdan anladığımız kadarıyla Hüseyinabad'ın hasılından yalnız Çorum'daki Abdalata ve Sultaneymirci zaviyelerine giden hasıl miktarı 57467 akçe olarak belirtilmişti. Büyük olasılıkla elimizdeki defterlerden takip edemediğimiz Abdal Ata zaviyesinin de bulunduğu köyde yaşayan 57 nefer nüfus da Sultaneymirci'de olduğu gibi raiyet resimlerinden muafı⁴⁶. Zaviye üzerine yazılan mezra sayısı 1485'te iki iken 1519'da bu sayı 29'a ulaşmıştı⁴⁷. 1485 ve 1519'da zaviyeye kayıtlı bir de çiftlik vardı. XVI. yüzyıl ortalarında zaviye şeyhi Mennan'ken 1574'te zaviyedarlık Derviş Dosti'deydi⁴⁸. Köy halkı derviş olduğu için avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf sayılmaktaydı. Köy nüfusu 254 nefere ulaşmıştı. Önceki mezralar dışında Bulduközü mezrasının da bu köye bağlı olduğu anlaşıyor.

1574'te Sultaneymirci köyü iki baştan 4000 akçe vergi ödüyordu. 583 numaralı vakıf defteri bu zaviyenin vakfının gelirlerini ayrıntılı bir şekilde vermektedir. 25 kalemde toplanan zaviyenin gelirlerinin büyük çoğunluğu Yozgat ve yakın yöresinde Çonkar cemaatinin kışladığı yerlere dayanmaktaydı. Gelirlerin miktarını tespit edememekle birlikte, 1574'e gelindiğinde Hüseyinabad'da en fazla gelire sahip olan zaviyenin Sultaneymirci olduğunu söylemek mümkündür⁴⁹.

Yahya Paşa Zaviyesi

³⁹ TKA Td 12: 206a.

⁴⁰ BOA Td 2: 239-240.

⁴¹ BOA Td 19: 203-204.

⁴² BOA Td 2: 239-240.

⁴³ BOA Td 79: 275.

⁴⁴ TKA Td 583: 51a.

⁴⁵ BOA Td 19: 218-219.

⁴⁶ BOA Td 19: 220.

⁴⁷ BOA Td 79: 294.

⁴⁸ TKA Td 12: 207b-208b.

⁴⁹ TKA Td 583: 50b.

Büyükhırka köyündeydi. Zaviyeyle ilgili ilk kayıtlara 1485 senesinde ulaşılmaktadır. Büyükhırka köyünün 1455'te Hüseyinabad'da yazılmaması zaviyenin ne kadar eski olduğunu, 1455'te olup olmadığını tespit etmemizi zora sokmuştur. Köyün malikâne ve divani gelirlerinin zaviyeye vakfedildiğini öğrendiğimiz 1485 tarihli kayıtlara göre, zaviyenin şeyhi Yeşil Baba diye biriydi. Raiyet vergilerinden muaf olmayan bu köy halkı, İkinci Bayezid'in getirdiği avarız vergilerinden muaf olduklarını ve avarız vermeyeceklerini ellerindeki hükme dayanarak belirtmişlerdi⁵⁰. 1519'da ise Büyükhırka köyü malikânesi Medine Vakfı kaydedilmişken, Söğüdü mezrası malikânesi Yahya Paşa zaviyesine gidiyordu. Meşihat Yeşil Baba'nın oğulları Cafer ve Kara'nın elindeydi. Ayrıca köyde bir de Medine Vakfı cabisi bulunuyordu⁵¹. Köye bağlı İsafakih, Sarualan, Beyyurdu, Yağlupınar, Şehrizarlı, Saraypınarı mezraları da zaviyeye katkı sağlıyor olmalıydı⁵². 1519'da Büyükhırka köyündeki değirmenlerden birini zaviyedarlardan Cafer işletmekteydi.

Hüseyinabad'ın da içerisinde yer aldığı Rum eyaletinde iki başlı verginin bir gereği olarak bazı ödemeler divani başlığı altında sipahilere ya da önemli devlet adamlarına yapılmaktaydı. Bu ödemelerden bir kısmı 100000 akçeden fazla olup has olarak anılmaktaydı. Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in 1482 senesindeki timarını has kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Alaüddevle Bey, Kırşehir merkez, Kızılca köy, Bucur, Selamet, Ortaköy, Koçaç'ta 27185; Kırşehir'e bağlı 20 mezrada 6400 akçe timara sahipti. Kendisinin Hüseyinabad ve Budaközü'nde kendi timarına kaynak oluşturan divani gelirler de zikredilmiştir. Aralarında Cısr-ı Sahib'e bağlı yedi mezranın da bulunduğu vergi ünitelerinden Alaüddevle Bey'in toplam timar geliri 186362 akçeydi. Hüseyinabad ve Budaközü'nün bu toplam içerisindeki oranı 7681 akçeyle ancak % 4 civarındaydı⁵³. Hüseyinabad'da hastan küçük timar sahibi olan Dulkadirli de vardı. Hüseyinabad'ın bazı köylerinin gelirleri Dulkadiroğullarından Sultan Ahmed'in oğullarından Hacı İlyas Bey'in oğulları arasında paylaştırılmıştı⁵⁴. Dulkadiroğullarının Osmanlı timar sistemi içerisindeki varlığı bu tarihten sonra da yörede devam etmiştir. Özellikle Karahisar-ı Behramşah ile Hüseyinabad nahiyeleri Dulkadiroğullarına hissedilir oranda ekonomik kaynak sağlamıştır. Gerek Osmanlı ile aralarındaki akrabalık bağları gerekse de Osmanlı-Memluk ilişkilerinde belirleyici bir yeri olan bu beyliğin bireylerine Osmanlılar Fatih döneminden itibaren bazı timar gelirlerini vermiştir. Bu yolla da beylik içerisinde kendi taraftarı bir hanedanı her zaman için canlı tutmak gibi bir yol seçmiştir. Alaüddevle Bey gibi, beyliğin şeklen ortadan kaldırıldığı 1515 senesinden sonra beyliğin son beyi Şehsuvar oğlu Ali Bey'in de Zile kazasına bağlı yerlerden önemli miktarda timar geliri vardı. Bu timar gelirleri 1519 tarihli ve 98 numaralı mücmel tahrir defterinden takip edilebilmektedir. Şehsuvar oğlu Ali Bey'in timarları bu defterde üç başlıkta ele alınmıştır. Ali Bey'in timarları olarak verilen bir listede en başta Hüseyinabad'ın Büyük ve Küçük hırka ve Kavakağacı köyleri yazılmıştır. Bu köyler dışında Hüseyinabad'dan beş, Sultaneymirci'den üç, Kurucaemlak'tan üç ve Sorkun'dan 39 olmak üzere toplam üç köy ve 52 mezra Ali Bey'in timarı olarak sıralanmıştır. Bu kalemde ele alınan Ali Bey'e ait timarların toplamı 39902 akçe tutarındaydı. Bu tutarın çok önemli bir kısmını Hırka köyleri karşılamaktaydı. Bu hesap içerisinde Büyük hırka 7480 ve Küçük hırka 2838 akçe olmak üzere 10318 akçe divani hasılı Ali Bey'e ödemekteydi⁵⁵. Yörede iki mezra topluluğunun gelirleri de Ali Bey'in timarları içerisindeydi. Bunlardan Kavurgulu mezralar topluluğu Hüseyinabad'a bağlıydı ve bu topluluk içerisindeki toplam 33 mezra Ali Bey'e 20394 akçe timar sağlamaktaydı⁵⁶. Karahisar-ı Behramşah'ın Bubak mezralar topluluğu ise toplam 22 mezrası ile Ali Bey'e 12360 akçe ödemekteydi⁵⁷. Bu üç kalemin Ali Bey'e toplam ödediği miktar ise 72656 akçeyi buluyordu. Ali Bey'in bu tarihlerde Artukabad'dan elde ettiği timarın miktarı

⁵⁰ BOA Td 19: 214.

⁵¹ BOA Td 79: 288.

⁵² BOA Td 79: 289.

⁵³ BOA Td 15: 2 vd.

⁵⁴ BOA Td 15: 190-200.

⁵⁵ BOA Td 98: 144.

⁵⁶ BOA Td 98: 144-145.

⁵⁷ BOA Td 98: 146.

ise 244953 akçeydi (Açıkel, 2005: 532). Mevcut durumda her iki rakamı topladığımızda Ali Bey'in hassı 317609 akçeyi bulmaktadır. Bu toplamın ancak % 22'si Hüseyinabad'ın da bu tarihlerde bağlı bulunduğu Zile kazası ve bağlı yerlere aitti.

Hüseyinabad Yöresinde Dulkadirli Varlığı

Dulkadiroğulları Beyliği, Zeynüddin Karaca Bey tarafından 1337 tarihinde Elbistan ve Maraş yöresinde kurulmuştur. Karaca Bey'in kurduğu beylik kimi kaynakta Dulkadirli Ulusu olarak da anılmaktadır. Beylik Bozok Türkmenlerinden bazı taife ve cemaatler ile Ağaç Eri adı verilen boya mensup aşiretleri egemenliği altında tutmuştur. Osmanlılar ile Dulkadirliiler arasındaki ilişkiler 1398 senesinde dostane olarak kurulmuştur. 1398'de yaşanan taht kavgalarında Osmanlıların yardım ettiği Mehmet Bey beyliğinin başına geçmiştir. 1402 Ankara Savaşı'nda Osmanlılara verdikleri destekten ötürü Dulkadirliiler Timur tasafından cezalandırılmışlardır. Fetret Devri'nde Sultan Çelebi Mehmed'i destekleyen Mehmet Bey, onu kızıyla da evlendirmiştir. Bir ara Karamanoğullarına kaptırdıkları Kayseri'yi 1437'de Sultan İkinci Murad'ın verdiği destekle geri almışlardır. Dulkadirli Beylerinden Süleyman (1442-1454) kızı Sitti Mükrim Hatun'u II. Murat'ın oğullarından Mehmed'le (gelecekte Fatih Sultan Mehmed) evlendirmiştir. Süleyman Bey'den sonra yerine geçen Melik Ahmed'in Osmanlı taraftarlığı yüzünden Memlukler tarafından öldürülmesi ile 1465 tarihinden sonra bu beylik üzerinde Osmanlı-Memluk çatışmasını başlatmıştır. Bu açıdan 1465'ten 1515'e kadar Osmanlılar zaman zaman Memluklere karşı bu beyliğin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir (Uzunçarşılı 1984: 169; Yinanç 1989: 10).

Alaüddevle Bey, 1480 senesinde Fatih Sultan Mehmed'in de desteğiyle Dulkadirliilerin başına geçmiştir. Başlangıçta Osmanlı taraftarı gözüken Alaüddevle Bey, 1484-1488 savaşlarında Osmanlıların aldığı yenilgiler üzerine Memluk tarafına yaklaşmıştır. 1515'te Osmanlılar, Şah İsmail'le de işbirliği halinde olan Alaüddevle Bey'i öldürerek beyliği ele geçirmişlerdir. Bununla birlikte, beyliği ilhak etmek yerine başına Şehsuvar oğlu Ali Bey'i geçirmişlerdir. Şehsuvar oğlu Bey, 1522'de öldürülene kadar beylik bu statüsüyle devam etmiş; bu tarihten sonra tamamen ortadan kalkmıştır (Uzunçarşılı 1984: 173). Gerek Alaüddevle ve gerekse de Şehsuvar oğlu Ali Bey'in Rum eyaletinin güneyinde Artukabad, Karahisar-ı Behramşah ve Hüseyinabad gibi yerleşimlerde Osmanlılar tarafından tahsis edilmiş timarları vardı. 1455'te Süleyman Bey oğlu Devletyar'ın 1482'de ise Alaüddevle Bey'in Artukabad'da timarları vardı. Alaüddevle Bey'in muhtemel timar miktarı 187020 akçeydi (Açıkel 2005: 531-532).

Hüseyinabad'ı da içine alan yörede Dulkadiroğulları varlığı Kadı Burhaneddin Ahmed dönemine kadar geri gitmektedir. Bezm u Rezm'de anlatıldığı kadarıyla Kadı Burhaneddin Ahmed, Amasya valisi Ahmed'le mücadelesinde Dulkadiroğlu Halil diye birinden yardım almış ve yardıma karşılık da bu yörede iktâ vermiştir. Yöredeki Dulkadir varlığının ikinci bir nedeni Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un yöredeki Moğolları götürmesiyle birlikte boşalan yerlere Dulkadirliilere bağlı Bozok Türkmenlerinin yerleştirilmiş olmasıdır. Yozgat ve yakın çevresine Bozok denmesi bununla ilgili olmalıdır (Açıkel 2005: 533-534). Dulkadirliilerin bir şekilde Osmanlı himayesine giren Karahisar-ı Behramşah ve Hüseyinabad gibi şimdiki Yozgat'ın kuzeyindeki bölgelerde, bazı yerleri kışlak olarak kullandıkları tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. 1519 tarihli mufassal defterdeki verilere göre Şehsuvar oğlu Ali Bey'in oğlu Üveys Bey, Karahisar-ı Behramşah'ın Bubak mezralar topluluğunda kışlıyordu. Asar-ı Bubak mezrası *Üveys Bey kışlağı* olarak da isimlendiriliyordu (BOA Td 79). Buradaki çeşitli cemaatler ve taifeler üzerinde Dulkadiroğullarının sözünün geçtiği de anlaşılmaktadır. Yani, yöredeki Türkmen varlığı aslında Dulkadiroğulları varlığıyla da doğrudan ilgili gözükmektedir. 1482 tarihli defterden anladığımız kadarıyla Alaüddevle Bey, Budaközü'ne bağlı *Beykışlası* içerisinde sakindi (BOA Td 15: 217).

1485'te Hüseyinabad'da iki zeametın izleri takip edilebilmektedir. Zeametleri elinde tutan zaimlerden ilki Yeniyapar, Eskiypar, Koçhisar, Geçüd, Akpınar, Kulağuz, Fakihler ve Kervansaray gibi köylerinin divani gelirlerini toplayan Mirza Mehmed'di. İkincisi Ertuğrul İnallı ve oğlu Yusuf'tu. Haliyle, Hüseyinabad'da zeamet sayısının iki, zaimin ise üç olduğunu belirtmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. 85 numaralı ve 1518 tarihli icmal tahrir defterinde, Hüseyinabad zeametının İnaloğullarından üç kişi tarafından paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar: Bünyad, Emirhan ve Temerrüz Beylerdi. Hüseyinabad zeametının gelirleri içerisinde Hüseyinabad dışında Ağcamescid, Emlak gibi kendi dışında bulunan nahiyelerin gelirleri de sıralanmaktaydı. Önceki tarihte 51237 akçe olan Hüseyinabad zeameti % 11'lik bir gelir

artışına sahne olmuştur. Artışa rağmen, Hüseyinabad'da üç zaimin varlığı ve gelirin bölüşümü zaimlerin kazancındaki azalmaya engel olamamıştır.

1520 tarihli defter 1518'den kısa bir süre sonra zeametlerin bir değişiklik geçirdiğini ortaya koymaktadır. Daha erken tarihlerde Hüseyinabad zaimlerinden olan Mirza Mehmed'in oğlu Mustafa Çelebi Kızılkünbed zaimliğine getirilmiştir. Hüseyinabad zaimi İnallı Ferhad Bey'in oğullarından Bünyad Bey'di. Hüseyinabad zeametinin geliri daha iki sene öncesinde 56992 iken % 144 oranında bir düşüşle 23284 akçeye kadar gerilemişti. 1524-1526 tarihli icmal deftere göre Hüseyinabad'daki zaim Muzaffer diye biriydi. Bu kişinin İnallılarla bir bağı olup olmadığı yazılmamıştı ancak önceki veriler bu aileden geliyor olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kendisi Sidrelü ve diğer mezralardan gelen yıllık geliri 20000 akçe olan bir zaimdi. 339 numaralı tahrir defteri 1562 senesine gelindiğinde Hüseyinabad'ın güçlü ve yerel aristokrasiyi temsil eden zaimlerinin gelirlerinin çok sayıda aile efradı arasında paylaşıldığını göstermektedir.

Hüseyinabad'da Osmanlıların ilk dönemlerinde zaimlerin oldukça etkili olduğu, bilhassa Fatih Sultan Mehmed'in ilk dönemlerinde 1455 tarihinde yapılan mufassal tahrirde, bazı zaimlerin kendilerine ait, cemaat adı verilen neferleri ile yörenin güvenliğini sağladıkları görülmektedir. Bununla birlikte, zaman içerisinde yöreye yakın yerlerde kale teşkilatının yaygınlaşması; idari ve merkezi yapılanmanın güçlenmesi ile zaimlerin giderek ikinci plana düşmeye başladığı anlaşılmaktadır. 1574 senesinin verilerini içeren ve hemen hemen birbirinin aynı verileri ihtiva eden 238 ve 261 numaralı mücmel defterler Hüseyinabad timarlarının dağılımını ortaya koymaktadır (Bk. Tablo. 6.). Bu tarihte Hüseyinabad'ın timar adedi 48'di. 168686 akçelik bir timar toplamına sahipti.

Tablo 6. 1574'te Hüseyinabad Timarlarının Miktarı ve Dağılımı

Timar Aralığı (akçe)	Timar adedi	Açıklama	Adet/Akçe
0-1000	1	Timara giden toplam köy ad.	48
1000-2000	9		
2000-3000	21	Timar başına ortalama akçe	168686
3000-4000	6		
4000-5000	2	Timardan yararlanan unsur (adet)	51
5000-10000	6		
10000+	3	Yararlanana göre ortalama akçe	3307
Toplam	48		

1574'te, bilhassa Hüseyinabad timarlarında *Yeniçeri* ve *Rumilili sanlarıyla* bir arada isimlerin kendine yer bulması bu yöredeki yerel timar aristokrasisi yerine merkezin tercihlerinin ağır bastığı bir düzenin habercisi gibidir. Hüseyinabad'da *Göriceli Kasım* adlı timar sahibi 9000 akçe geliri olan bir timarın sahibiydi⁵⁸. Büyük olasılıkla, bir yeniçeri olan *Belgradlı Mehmed*'in timarı 10800 akçe büyüklüğündeydi⁵⁹. *Midillili Yeniçeri İbrahim*'in timarı da 9000 akçe yıllık getiriye sahipti⁶⁰. Rumeli taraflarından *Arnavud İskender oğlu Mehmed*'in tasarruf ettiği 5000 akçelik bir timar vardı⁶¹. Halil adında bir *Rum çavuşu* ise 5450 akçelik timar sahibiydi⁶².

IV. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

XV ve XVI. yüzyılda Hüseyinabad'ı inceleyen bu çalışma Osmanlı Devleti tarafından tutulan tahrir defterlerine dayalı olarak hazırlanmıştır. Çalışma esnasında dokuzu Başbakanlık

⁵⁸ TKA Td 238: 81a.

⁵⁹ TKA Td 238: 82a.

⁶⁰ TKA Td 238: 82b.

⁶¹ TKA Td 238: 84b.

⁶² TKA Td 238: 81b.

Osmanlı; dördü Tapu Kadastro Arşivi'nden temin edilen toplam 13 defter gözden geçirilmiştir. Çalışma sırasında şu an Çorum iline bağlı Alaca ilçesi, Osmanlılar döneminde Hüseyinabad nahiyesi/kazası ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılmıştır: Hüseyinabad, Osmanlıların Rum eyaleti içerisinde yer almaktaydı. Bununla birlikte, eyalet içerisindeki konumu 1455-1574 arasında istikrarlı bir görünüm arz etmemekteydi. Daha çok Zile kazasına bağlı bir görüntü çizse de giderek artan nüfusuyla 1574'ten önceki bir tarihte kaza hüviyetine kavuşmuştur. Osmanlı egemenliğinin ilk dönemlerinde seyrek bir görüntü arz eden ve tamamı Müslümanlardan oluşan Hüseyinabad nüfusu, özellikle Uluyörük kitlelerinin kayıt altına alınması ve yerleşik yaşama geçirilmesiyle 1574'e kadar kararlı bir şekilde artırmıştır. Hüseyinabad'ın Osmanlılar idaresindeki büyümesinde Dulkadiroğullarının siyasi varlığının zayıflamasının da önemli bir payı bulunmaktadır. 1519 senesinde kendisine bağlı mezra yerleşimlerinin sayıca artmasında Yavuz Sultan Selim döneminde Dulkadiroğullarının direncinin kırılmasının mühim bir payı vardır. Hüseyinabad henüz bir şehir merkezi olmayan Yozgat'ın güneyindeki Sultaneymirci köyünü elinde bulundurmakla bir bakıma daha sonra bağlanacağı Bozok sancağının merkezinin bulunduğu yeri de içinde barındırmaktaydı. Yörenin başlıca üretimi tarım ve küçükbaş hayvancılığa dayalıydı. Tarımsal üretimin mühim bir kısmını buğday ve arpa üretimi oluşturmaktaydı. Bu faktör Hüseyinabad'ın malikâne ve divani vergi sisteminin ortaya çıkardığı zorluklardan doğrudan etkilenmesine neden oluyordu. 1574'lere gelindiğinde gerek vergi yükündeki bu zorluklar gerekse de anormal derecede artan nüfus ve bu nüfusun toprak üzerinde oluşturduğu baskı yöreyi sıkıntılı ve zor günlerin beklediğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Tahrir Defteri (Td) 2 (H.859/M.1455 tarihli), (sayfa) 239-362; Td 15 (H.887/M.1482), 235; Td 19 (H.890/M.1485), 203-220; Td 79 (H.926/M.1519), 275-304; Td 85 (M.1518), 49; Td 95 (M.1524-26), 56-60; Td 98 (H.926/M.1520), 144-145; Td 339 (H.961/M.1554), 157-190; 983/1541-42 tarihli Hüseyinabad kazasına ait tahrir defteri parçası

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKA)

Td 12 (982/1574), 190b-210a; Td 238 (982/1574), 81a-85b; Td 261 (983/1575), 10b-18b; Td 583 (982/1574), 50b-51a.

Araştırma Eserleri

Açikel, A. (1999). Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (Kaza) of Tokat (1574-1643). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Manchester: University of Manchester.

_____ (2005). Dulkadiroğulları Hanedanının Osmanlı Mülkü Artukabad Kazasından Aldığı Vergi Gelirleri. Kahramanmaraş Sempozyumu (Kahramanmaraş, 6-8 Mayıs 2004) Bildirileri Kitabı, Cilt 1, 527-539.

Afyoncu, E. (2000). Uluyörük (1485-1574), Anadolu ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri (Tarsus 14 Mayıs 2000) 1-7.

Akgündüz, A. (1993). Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri. Cilt 6. İstanbul: Fey Vakfı Yayını.

Aydemir, A. (1991). Ashabü'l-Karye. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), Cilt 3 (1991) 468-469.

Emecen, F. (1992). Bennak. TDVİA, Cilt 5 (1992) 458-459.

Halaçoğlu, Y. (1996). Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrak, Kürd-Ekrad Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme. Belleten, Cilt LX/Sayı 227 (1996) 139-146.

Ocak, A. Y. (1995). Emirci Sultan, TDVİA, Cilt 11, 153-155.

Sertoğlu, M. (1967). Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri. VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961) Bildirileri, 281-294.

Solmaz, C. (2013). Hüseyin Gazi Külliyesi ve Hüseyin Gazi'nin Alevi-Bektaşî Geleneğindeki Yeri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sümer, F. (1970). Anadolu'da Moğollar. Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Sayı 1 (1970) 1-147.

_____ (2013). Yörük. TDVİA, cilt: 43 (2013) 570-573.

Şahin, İ. (1999). Göçebeler. Osmanlı. Cilt 4 (1999) 132-141.

Şimşirgil, A. (1990). Osmanlı Taşra Teşkilatı'nda Tokat, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Ünal, M. A. (1989). XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Yediyıldız, B. (1985). Ordu Kazası Sosyal Tarihi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yinanç, R. (1989). Dulkadir Beyliği. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Referans Eserler

Köylerimiz 1928

Geçmişten Geleceğe Alaca 2002

Googlemaps

EK-1:Hüseyinabad Köyleri Nüfus (1455-1574)

Sıra	Köy	Sene														
		1455			1485			1519			1541-1542*			1574		
		H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.
1	Ağcaviran (Akören ky.-Alaca-Çorum)	0	0	0	18	3	21	50	25	75	50	25	75	52	36	98
2	Akpınar (Akpınar ky.-Alaca)	30	0	30	50	0	50	51	1	52	45	16	51	62	64	126
3	Alaca (td 2), Alacalar (td 19, td 79, td 12) (Alaca ilçe merkezi?)	16	0	16	22	11	33	20	5	25	20	5	25	35	30	65
4	Alakilise	0	0	0	3	1	4	3	1	4	0	0	0	0	0	0
5	Alifakih	0	0	0	13	0	13	10	7	17	10	7	17	27	11	38
6	Balçıkhisar (Balçıkhisar ky.-Alaca)	0	0	0	0	0	0	17	4	21	0	0	0	31	36	67
7	Bayadıcık	0	0	0	6	4	10	4	0	4	4	0	4	0	0	0
8	Boladıcık (td 2), Boladıcık (td 19, 79, 12) (Bolatçık ky.-Alaca)	15	0	15	10	6	16	25	6	31	0	0	0	48	52	100
9	Çatakınar (Çatak ky.-Alaca)	10	0	10	17	6	23	32	19	51	32	19	51	23	19	42
10	Domalan	0	0	0	8	4	12	18	3	21	18	3	21	22	49	49
11	Eskipınar (td 2), Eskiypar (td 19, 79, 12) (Eskiypar ky.-Alaca)	24	0	24	34	7	41	38	16	54	38	16	54	71	75	146
12	Fakihler (Fakılar ky.-Alaca)	17	0	17	15	6	21	31	21	52	31	21	52	46	57	103
13	Geçid (td 2), Geçüd (td 19,79, 12)	12	0	12	26	3	29	8	0	8	8	0	8	34	27	61
14	Gerdekkaya (Gerdekkaya ky.-Alaca)	0	0	0	12	5	17	14	12	26	14	12	26	34	31	65
15	Gökviran (Gökören ky.-Alaca)	0	0	0	4	1	5	3	1	4	3	1	4	0	0	0
16	Gulamlar	0	0	0	5	3	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	Halilecelik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18	Hasanhacıkavağı, Hacıhasankavağı (td 12)	0	0	0	9	3	12	19	5	24	25	5	30	26	22	48
19	Hırka-i Büzürk (Büyükhırka beldesi-Alaca)	0	0	0	65	16	81	57	9	66	57	9	66	150	137	287
20	Hırka-i Küçük (Küçükhırka ky.-Alaca)	0	0	0	29	2	31	19	6	25	20	5	25	53	23	76
21	İsahacılu (İsahacı ky.-Alaca)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22	Kapaklı (Kapaklı ky.-Alaca)	5	0	5	6	2	8	6	0	6	6	0	6	0	0	0
23	Karapınar	0	0	0	15	2	17	23	6	29	23	6	29	24	13	37
24	Kayagolu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	17	34
25	Kerbansaray	0	0	0	20	8	28	21	7	28	21	7	28	42	40	82
26	Kızıllar (Kızıllı ky.-Alaca)	5	0	5	3	1	4	9	3	12	9	3	12	17	9	26
27	Kızkaracalı (Kızkaraca ky.-Alaca)	0	0	0	5	2	7	14	3	17	17	0	17	28	20	48
28	Koçhisar (Koçhisar ky.-Alaca)	0	0	0	10	3	13	16	1	17	16	1	17	36	45	81
29	Köşker-i Cemaat-i Karaköselü	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30	Kulavuzlu (td 2), Kulağuz (td 19, 79, 12) (Kılavuz ky.-Alaca)	20	0	20	19	8	27	35	0	35	30	5	35	31	30	61
31	Manşar	2	0	2	11	3	14	13	4	17	13	4	17	31	18	49
32	Muradsufi	0	0	0	5	0	5	5	0	5	0	0	0	40	60	100
33	Perçem (Perçem ky.-Alaca)	0	0	0	23	5	28	30	5	35	0	0	0	77	65	142
34	Pirbüğet (td 2), Taşbüğet (td 19, 79, 12) (Kayabüvet ky.-Alaca)	7	0	7	17	0	17	20	14	34	20	14	34	63	41	104
35	Sapmaz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	32	21	53
36	Serkiz(td 2), Sergis (td 19, 79, 12) n.d. Killik (Etrakiye-i Tutaş dâhil) (Tutaş ky.-Alaca)	9	0	9	23	3	26	31	5	36	30	5	35	56	71	127
37	Sincan (Sincan ky.-Alaca)	21	0	21	26	8	34	26	7	33	26	7	33	78	43	121
38	Sultaneymirci n.d. Osmanpaşa (Osmanpaşa beldesi-Yozgat merkez ilçe)	0	0	0	63	0	63	41	0	41	0	0	0	254	0	254
39	Yağlı	31	0	31	13	2	15	16	9	25	16	9	25	17	17	34
40	Yatan	0	0	0	5	2	7	15	8	23	15	8	23	30	29	59
41	Yatankavağı (Yatankavak ky.-Alaca)	0	0	0	3	1	4	13	5	18	11	5	16	45	86	131
42	Yenice (Yenice ky.-Alaca)	0	0	0	8	2	10	17	2	19	16	3	19	34	47	81
43	Yeniypar (Alaca ilçe merkezi)	0	0	0	51	26	77	79	53	132	79	53	132	104	176	280
44	Yortan n.d. Köhnebaba (Sorgun'a bağlı) (Sorgun ilçe merkezi-Yozgat)	0	0	0	0	0	0	22	7	29	0	0	0	0	0	0
TOPLAM		224	0	224	672	159	831	871	280	1151	723	274	987	1769	1527	3275

*948/1541-1542 tarihli Hüseyinabad Nahiyesi'ne ait bir defter parçasından derlenmiştir. Defterde eksikler olup yalnız eldeki bulgular girilmiştir.

EK-2: Hüseyinabad Nüfuslu Mezraları (1455-1574)

Sıra	Mezra	Sene														
		1455			1485			1519			1541-1542			1574		
		H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.
1	Ağcakışlak (n.d. Balludere)	0	0	0	0	0	0	12	5	17	0	0	0	42	57	99
2	Çalman (Daruboğazi'na bağlı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	15	31
3	Çelebibağı (Çelebibağı ky.-Alaca)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28	25	53
4	Gökviran	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	İnkışla ve Buldaklı (Büyükhırka'ya bağlı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3
6	Karadığın	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	39	16	55
7	Karibasan (td 19 harabe)	0	0	0	0	0	0	9	5	14	9	5	14	35	14	49
8	Kavaközü	0	0	0	0	0	0	4	0	4	0	0	0	12	9	21
9	Kayacıkönü (Etrakiye)	0	0	0	0	0	0	6	0	6	0	0	0	0	0	0
10	Kervânsaray (Eskiyapar'a bağlı)	9	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	Kışlak-ı Hacıali	0	0	0	0	0	0	4	1	5	0	0	0	16	17	33
12	Koçhisar	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	Küçükviran (Yağlı yakınında)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	15	24
14	Muradsufi	8	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	Sapmaz	5	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16	Sarualan (Büyükhırka'ya bağlı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	7
17	Sarufakiholuğu (Büyükhırka'ya bağlı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	5
18	Söğüdü (Büyükhırka'ya bağlı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	36	73
19	Söğüdü (Büyük Söğütözü-Alaca)	0	0	0	0	0	0	9	2	11	0	0	0	16	7	23
TOPLAM		32	0	32	0	0	0	38	13	51	9	5	14	260	216	476

EK-3: Hüseyinabad Nüfus Barındırmayan Mezralar

Sıra	Mezra Adı	Sıra	Mezra Adı	Sıra	Mezra Adı
1	Ağcağıl (Osmanpaşa'ya bağlı)	58	Göllücek (Büyükhırka'ya bağlı)	115	Kuşkayası
2	Akasi (n.d.Hümaşa(h))	59	Gölöyük (Delübaş'a bağlı)	116	Manşar (n.d. Kayadibi) (Daruboğazi'na bağlı)
3	Akçaköy (Sultaneymirci'ye bağlı)	60	Gölyurdu	117	Merkezlü el-meşhur (Eskiyapar'a bağlı)
4	Alaeddinhacı	61	Gözaçan	118	Meyillidere (harabe)
5	Avansaray (Sultaneymirci'ye bağlı)	62	Gulamlar	119	Mezidalanı (Behramşah'a bağlı) (İmrak ky. yakınında)
6	Ayrıkam (Ayrıdam ky.-Sorgun-Yozgat)	63	Güdülözü (td 19, 948), Güdül (td 79, 12) (Sultaneymirci'ye bağlı)	120	Mezidhacılı (Osmanpaşa'ya bağlı)
7	Ayvancık (Osmanpaşa'ya bağlı)	64	Güğüm (Osmanpaşa'ya bağlı)	121	Mezidlü (n.d. Aykudfakihkışlası)
8	Aziz (Behramşah'a bağlı) (İmrak ky. yakınında)	65	Habil (Taşbüğ'e bağlı)	122	Miragü/Mizagü?
9	Balçıkhisarı	66	Hacıbey (n.d. Sarukamış)	123	Muhabbetin (Osmanpaşa'ya bağlı)
10	Ballucakayası (Küçükhırka'ya bağlı)	67	Hacılar (Eskiyapar'a bağlı)	124	Müminler-i Büzürk (Kavurgalu'ya bağlı)
11	Balludere (n.d. Ağcakışla)	68	Halil (Osmanpaşa'ya bağlı)	125	Müminler-i Küçük (Kavurgalu'ya bağlı)
12	Ballukaya (Zile'ye bağlı)	69	Hallaçoğluları (Osmanpaşa'ya bağlı)	126	Müslimöyük (Kavurgalu'ya bağlı)
13	Ballukaya (Zile'ye bağlı)	70	Hasan (Sultaneymirci'ye bağlı)	127	Obaca (Büyükhırka'ya bağlı)
14	Battal (harabe)	71	İnekul, İnekulu (td 12)	128	Odunluk tb. Alakilise kr.
15	Bayrakbaşı (n.d. Viran)	72	İsadağılmış	129	Okar
16	Bekirabdal (Daruboğazi'na bağlı)	73	İsafakih (Büyükhırka'ya bağlı)	130	Ortaöyük (Osmanpaşa'ya bağlı)
17	Beyyurdu (Büyükhırka'ya bağlı)	74	İtyalluğu	131	Öyük
18	Bezirhane	75	Kalecikkaya (Osmanpaşa'ya bağlı)	132	Paşalu
19	Boduç (Osmanpaşa'ya bağlı)	76	Kalınköyü (Osmanpaşa'ya bağlı)	133	Pervanelik (Osmanpaşa'ya bağlı)
20	Boynuyoğun (Kavurgalu'ya bağlı)	77	Kamışcık (Büyükhırka'ya bağlı)	134	Recebavcı (Kavurgalu'ya bağlı)
21	Bozburunviranı	78	Kapakkaşudun (Osmanpaşa'ya bağlı)	135	Sancıkaya (n.d. Sancıkayası) (Balçıkhisar'a bağlı)
22	Bulduközü (Osmanpaşa'ya bağlı)	79	Kapaklar (Hüseyinabad'a bağlı)	136	Saraypınar
23	Büyükpınar	80	Karakınık (Daruboğazi'na bağlı)	137	Saraypınar, Saraypınarı (td 12) (Büyükhırka'ya bağlı)
24	Caferavcı (Kavurgalu'ya bağlı)	81	Karacakaya (Osmanpaşa'ya bağlı)	138	Sarımbeyli (Kavurgalu'ya bağlı)
25	Cemaat-i Döğerbasi (n.d. Gökini)(Sorgun'a bağlı)	82	Karacalu (Daruboğazi'na bağlı)	139	Saruhacı
26	Cemaat-i Halilfakihobası (n.d.	83	Karadığın	140	Saruisaöyük

	Beşkavak) (Sorgun'a bağlı)				
27	Cemaat-i Çerçiali (n.d. Keşkuru) (Sorgun'a bağlı)	84	Karakavaklık/Karagevenlik (فرق كاو ك ل لك)	141	Sarukalaycı
28	Cemaat-i Emirumurlu (Sorgun'a bağlı)	85	Karakıranlu	142	Saruyahya, Saruyahyaöyük (td 79)
29	Cemaat-i Erkekoğlukuşlası (n.d. Kayıhacı) (Sorgun)	86	Karakızkavağı	143	Sokucak (Soğucak ky.-Alaca)
30	Cemaat-i İsmailarslanhacılı (Sorgun'a bağlı)	87	Karakoyuntaş (Daruboğazı'na bağlı)	144	Söğüdüzü (Küçükırka'ya bağlı)
31	Cemaat-i Söğüdügedük (Sorgun'a bağlı)	88	Karamağara (Çatakpınar'a bağlı)	145	Sultankavağı
32	Cemaat-i Toramanlu (n.d. Mustafakışlası)	89	Karapınar	146	Sülüngöllüce (Halilköy yakınında)
33	Cemaat-i Zeyneddin (n.d. İğdelüviran) (Sorgun'da)	90	Karataş	147	Şehrizorlu (Büyükırka'ya bağlı)
34	Cengizhan (Sultaneymirci'ye bağlı)	91	Karnıkara	148	Şeyh (Osmanpaşa'ya bağlı)
35	Çadıröyüğü (Osmanpaşa'ya bağlı)	92	Karnıkara (n.d. Sağırpırıkışlası) (Eymür yakınında)	149	Tabanyavaş (Büyükırka'ya bağlı)
36	Çakırlı (Osmanpaşa'ya bağlı)	93	Kavakağacı	150	Taht-ı Melik (n.d. Berüçayır) (Kavurgalu'ya bağlı)
37	Çalatlu (Kavurgalu'ya bağlı) (Çalatlı ky.-Yozgat)	94	Kavurgaoğlu (Kavurgalu'ya bağlı) (Kavurgalı ky.-Yozgat)	151	Taşbüğet
38	Daşlık (n.d. Özlüviran) (Kavurgalu'ya bağlı)	95	Kayacıpınarı (Boladık yakınında)	152	Tatlucaöyük (Büyükırka'ya bağlı)
39	Delübaş (n.d. Alibeycemaatikışlak)	96	Kayalutaş	153	Temürhan (Büyükırka'ya bağlı)
40	Depesidelük (Osmanpaşa'ya bağlı)	97	Kelöyük	154	Tokluağılı tb. H.abad
41	Derkeşkaya (Osmanpaşa'ya bağlı)	98	Kelözü	155	Topçu (Osmanpaşa'ya bağlı)
42	Divankavağı	99	Keykavus (Osmanpaşa'ya bağlı)	156	Tuğrul (n.d. Gedükhazan) (Osmanpaşa'ya bağlı)
43	Domalankışla (Eğrisu'ya bağlı)	100	Kılman (Daruboğazı'na bağlı)	157	Turgudçardağı (Büyükırka'ya bağlı)
44	Doymuş	101	Kıranlu (Perçem'e bağlı)	158	Tusi (Osmanpaşa'ya bağlı)
45	Duma (Akpınar'a bağlı)	102	Kırım tb. Daruboğazı	159	Ustacalı (Balçıkhisar'a bağlı)
46	Dumi (Sultaneymirci'ye bağlı)	103	Kırık/Kızık?	160	Uzunmülk (Osmanpaşa'ya bağlı)
47	Eldekiköy (Sorgun'a bağlı)	104	Kışlacıkaya (n.d. Kuşkayası) (Kavurgalu'ya bağlı)	161	Varazlu (Kavurgalu'ya bağlı)
48	Elmalu (Büyükırka'ya bağlı)	105	Kışlak-ı Ümmetkethüda (Kavurgalı'ya bağlı)	162	Yağlupınar (Büyükırka'ya bağlı)
49	Eskikişla (Osmanpaşa'ya bağlı)	106	Kızılcağışla (Eymürözü'ne bağlı)	163	Yalınca
50	Eyücek (Büyükırka'ya bağlı)	107	Kilisekaya	164	Yaprak
51	Faik (Osmanpaşa'ya bağlı)	108	Kiraslu (Büyükırka'ya bağlı)	165	Yararlık-ı Büzürg (Perçem'e bağlı)
52	Daruboğazı (n.d. Sultanahmed) (Kavurgalu'ya bağlı)	109	Kolviran (Sultaneymirci'ye bağlı)	166	Yararlık-ı Küçük (Perçem'e bağlı)
53	Gerdekkaya	110	Koyunluyusufözü (Osmanpaşa'ya bağlı)	167	Yassıöyük
54	Gökçekışla (Daruboğazı'na bağlı)	111	Kozca (Sorgun'a bağlı)	168	Yazıkışla (n.d. Yazılutaş) (Osmanpaşa'ya bağlı)
55	Gökçelü (Daruboğazı'na bağlı)	112	Kurucaemlak (Sultaneymirci'ye bağlı)	169	Yenideresi (Serkis'e bağlı)
56	Gökçemağara	113	Kurucakışlak (n.d. Ediköyük) (td 19 harabe)	170	Yumrucaktaş (Osmanpaşa'ya bağlı)
57	Gökyervirani (Osmanpaşa'ya bağlı)	114	Kuşak (Sultaneymirci'ye bağlı)		

